

Vítězslav PRCHAL

Sázka na nejistou kartu. Armádní služba a sociální úpadek Raduitů de Souches na přelomu 17. a 18. století¹

Abstract: Bet on a Risky Card. Imperial Army Service and the Social Downfall of the Count Family of Raduits de Souches at the Turn of the 17th and 18th Century.

The paper sets a goal to clarify, by the form of a case study into the destiny of the three generations of the native French family of the Raduits, the connection between the economic resources, which the mentioned family could gain and mobilize, and the economic and financial aspects of army service. They were not only the inherent part of aristocratic warrior careers, but they also, in the situation of yet undeveloped fiscal mechanisms of a premodern state that was still searching for ways how to finance its permanent army, represented a risk factor which, to a considerable extent, decided about success or failure not only of the particular individuals, but as well their families and other generations of the dynasty, in the strictly socially stratified society of the early modern period.

Key words: imperial army – aristocracy – service – feudal economy – debts – Jevišovice (Jayspitz) – Karl Ludwig Raduit de Souches – Karl Joseph Raduit de Souches

V ýzkum aristokratických kariér v rodící se stálé armádě středoevropské habsburské říše v raném novověku není v současné domácí historiografii příliš frekventovaným tématem. Souvisí to s obecně nízkou atraktivitou dějin vojenství v akademickém prostředí, což je patrně nejčastější konstatování všech, kteří se touto disciplínou zabývají a snaží se jí pojmout jinak než v dosud převládajícím praktickém faktografickém duchu. Určitou výjimku z pravidla představují osudy válečníků třicetileté války, i tady však převládá uchopení tématu skrze tradiční líčení životních osudů těchto

1 Studie vznikla v rámci řešení grantu GAČR reg. č. 14–03517P *Aristokracie z českých zemí a její služba v císařské armádě, 1650–1750.*

mužů.² Sociální a hospodářské aspekty takových kariér jsou zatím opomíjeny zcela, vytkneme-li však před závorku valdštejnologické bádání.³

Představený příspěvek si klade za cíl formou případové studie do osudů tří generací původem francouzského rodu Raduitů de Souches tematizovat souvislost mezi hospodářskými zdroji, které daný rod mohl získat a mobilizovat, a právě ekonomickými a finančními hledisky armádní služby. Ty byly nejen neodmyslitelnou součástí válečnických aristokratických kariér, ale v situaci zatím nerozvinutých fiskálních mechanismů předmoderního státu, který teprve hledal cesty, jak ufinancovat svou stálou armádu, představovaly dosti rizikový faktor, který ve výsledku do značné míry rozhodoval o úspěchu či neúspěchu nejen konkrétních jedinců, ale také jejich rodin a dalších generací rodu v sociálně přísně stratifikované společnosti raného novověku.

Smrt generála

Nebyla to žádná bezvýznamná šarvátká. Na bojišti na břehu Dunaje, nedaleko soutoku s Tisou, zanechalo život mnoho mužů na obou stranách. Souhrnné později odhadnuté ztráty na své horní hranici přesahovaly tři desítky tisíc. I když jde o prakticky neověřitelné a nejspíš i nadsazené počty, na poměry konce 17. století je to i tak relativně vysoké číslo.⁴ Polní bitva byla vždy nevyzpytatelná, v několika hodinách se mohlo změnit vše, i když byly síly protivníků vyrovnané. To však nebyl tento případ. Armáda pod osobním vedením velkovezíra Mustafy Fazila Köprülü převyšovala křesťanské koaliční jednotky zhruba o třetinu. Nebylo se čemu divit. Grandiózní tažení vojsk Svaté aliance uherskou nížinou, započaté před Vídní roku 1683, bylo citelně oslabeno boji na Rýně s bourbonskou Francií. Devítiletá válka, nebo také válka o falcké dědictví, od svého propuknutí v roce 1688

2 Z poslední doby se jedná zejména o práce, na nichž se autorsky či překladatelsky podílel Jan Kilián. Srov. Jan KILIÁN, *Jan Beck: 1588–1648. Císařský generál, lucemburský guvernér a svobodný pán z Kokořínska*, České Budějovice 2014; TÝŽ, *Martin Maxmilián z Golče (kolem 1593–1653). Císařský generál ve víru třicetileté války*, České Budějovice 2010; Robert REBITSCH, *Matyáš Gallas (1588–1647). Císařský generál a Valdštejnův „dědic“*, Praha 2013.

3 Dosavadní přístupy ke košatému valdštejnologickému bádání přehledně shrnuje v pozoruhodném sborníku studií sepsaných u příležitosti poslední valdštejnské výstavy Jaroslav PÁNEK, *Proměny obrazu Albrechta z Valdštejna (Evropské téma v české perspektivě sedmi desetiletí: 1934–2007)*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?* Praha 2007, s. 23–37. Naopak poslední knižní příspěvek nemůže českému čtenáři nabídnout nic nového, neboť originál byl koncipován jako popularizační biografie pro německý trh a domácí silnou badatelskou produkci v podstatě nereflexuje. Viz Robert REBITSCH, *Valdštejn, Životopis mocnáře*, České Budějovice 2014.

4 Christian GREINER, *Der „Türkenlouis“ – Markgraf Ludwig von Baden-Baden (1655–1707)*, in: *Militärgeschichtliche Beiträge* Bd. 3, Herford – Bonn 1989, s. 27–41; Max von TUREK, *Szlankamen*, in: Bernhard von Poten, *Handbuch der gesamten Militärwissenschaften* Bd. 9, Leipzig 1880, s. 106.

odčerpávala císařským stále více pluků, schopných velitelů, financí i materiálu z do té doby prioritního bojiště v Uhrách. Osmané se po „velkém úprku na jih“ postupně stabilizovali. Dokázali si nejen udržet významné opěrné body proti náhle spíše bezzubým pokusům o dobytí (Velký Varadín), ale také renovovat kontrolu nad důležitým územím Srbska tím, že si tamní klíčové pevnosti vzali zpět, v čele se strategicky i symbolicky nesmírně významným Bělehradem, jen nedávno s velkou pompou dobytým vojsky pod velením mladého bavorského kurfiřta Maxe Emanuela. Ten však byl, stejně jako dosavadní vrchní velitel uherských sil arcivévoda Karel Lotrinský, spolu se značným množstvím mužstva i peněz přeměrován do Říše a nový komandant polní armády v Uhrách Ludvík Vilém Bádenský dělal, co s omezenými zdroji jen mohl, aby císař nepřišel o získané území.⁵

Jedním z těch, kdo zůstávali markraběti k dispozici, byl i polní zbrojmistr Karel Ludvík Raduit de Souches. Ten se nyní coby zástupce vrchního velitele armády postavil do čela křesťanského pravého křídla,⁶ složeného ze dvou desítek pěších pluků a z několika podpůrných jednotek kyrysníků. Díky nepředvídatelnému vývoji událostí na bojišti měl právě tento muž sehrát významnou roli v budoucím střetu císařské armády s Osmany. Kdyby si však mohl bádenský markrabě to ráno 19. srpna 1691 před Slankamenem vybrat, jistě by se do bitvy nepustil.⁷ Bylo to proti veškeré vojenské logice. Zároveň se mu však žádná lepší možnost neotevírala. Velkovezír totiž v noci ve vši tichosti obešel z jihu císařské pozice a opevnil své janičáry na malém kopcovitém hřebeni na břehu řeky. V této pozici dokázal nejen přerušit spojení mezi habsburskou polní armádou a jejím zásobovacím táborem pod necelých čtyřicet kilometrů vzdálenou petrovaradínskou pevností, ale dostal na

5 K zahraničně politické situaci oné doby a k válečným aktivitám habsburské monarchie srov. Michael HOCHEDLINGER, *Austria's Wars of Emergence 1683–1797*, London 2003, zejm. s. 153–173; Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české IX, 1683–1740*, Praha – Litomyšl 2011, s. 11–44 (autorem příslušných pasáží je V. Vlnas).

6 Velení na pravém křídle bitevní formace bylo tradičně vyhrazeno druhému muži v hierarchii polní armády. O tom, že Karel Ludvík Raduit de Souches vykonával roli zástupce markraběte Bádenského a v jeho nepřítomnosti velel hlavní armádě, hovoří dopisy generála von Barfuss, velitele braniborských podpůrných sil, kterými po celé tažení roku 1691 průběžně informoval do Berlína kurfiřta Fridricha III. o aktuální situaci v Uhrách. Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (dále jen KA Wien), Alte Feldakten (dále jen AFA), Hauptreihe (dále jen HR), kart. 197, 1691 I – XIII Türkenkrieg.

7 Bitva u Slankamene v odborné literatuře nepatří k příliš zpracovaným střetům. Naposledy se jí krátce věnoval ve své syntéze Ekkehard EICKHOFF, *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645–1700*, Stuttgart 2008, s. 392–394. Faktograficky značně přesné (a taky rozsáhlé) jsou popisy bitvy v příslušných číslech dobových novin, vycházejících k dvousetletému výročí bitvy – např. č. 229 a 230 přílohy *Allgemeine Zeitung* a přílohy *Karlsruher Zeitung* č. 226, 227 a 228 z 19. srpna 1891. Výtisky uloženy v KA Wien, AFA, HR, kart. 197, 1691 I – XIII Türkenkrieg, sign. VIII 1 ½. Nejstarším (ale jistě ne neobjektivnějším) popisem bitvy je pak vlastnoruční list Ludvíka Viléma Bádenského Leopoldu I. s líčením průběhu bitvy, sepsaný 25. 8. 1691 u Petrovaradína. Tamtéž, sign. VIII 2.

mušku i císařskou dunajskou flotilu. Ludvíku Vilémovi nezbylo než v této nepříjemné pozici zaútočit. Možná, že spoléhal právě na moment překvapení z útoku do kopce proti opevněným pozicím nepřítele, na to, že Osmané jsou si příliš jistí svou početní i terénní převahou a eventualitu bitevního střetu podceňují. Fazil Köprülü paša se bohorovně ani neobtěžoval rušit protivníkův mohutný obrat celé bitevní formace vlevo, který byl nutný k započetí boje. Přetočení císařské polní armády západním směrem přímo před zraky Osmanů trvalo dobré tři hodiny, aniž by je to, zakopané na návrší, nějak zvlášť vzrušilo.

Následovala několikahodinová krvavá srážka, v níž se dostaly do nejtěžšího ohně sbory na pravém křídle, v jejichž čele stál polní zbrojmistr de Souches, které měly v taktických představách velení hrát pouze podpůrnou roli. Jen díky heroickému úsilí všech zúčastněných a nasazení téměř kompletních záloh nedošlo ke katastrofě, naopak císařské polní šiky nakonec v podvečer již téměř ztracenou bitvu vybojovaly. Nad horkou srpnovou plání u Slankamene se vznášel dým z bitvy a zapadalo slunce. Zrodilo se slavné vítězství „tureckého Ludvíka“. Vítězství, které se zařadilo po bok dalších skvělých úspěchů „věku hrdinů“ (*Heldenzeitaler*), jak je nazýváno období uherských válek po bitvě u Vídně v roce 1683. Slankamen záhy spoluutvářel onu „*sérii šesti zázračných vítězství*, [kterou] lidé uměli odříkat jako litanii“.⁸

Ze strategického hlediska však nebylo výhody této slavné vítězné bitvy téměř využito. Sultánova hlavní polní armáda přestala prakticky existovat jako bojeschopná síla, jeho velkovezír padl v boji, přesto se markrabě Bádenský necítil dost silný na to, aby se pokusil dobýt Bělehrad, hájený jen pevnostní posádkou, a místo toho stáhl svou také značně oslabenou armádu na sever podél Dunaje. Císařská propaganda ale dokázala situaci využít mistrným způsobem. Válka na dvou frontách vyžadovala od habsburské pokladny enormní sumy peněz a lid potřeboval nějakou pozitivní zprávu. Po celé monarchii se rozezněly zvony a celebulovalo se *Te Deum* na počest císařských zbraní, septanda o heroickém vítězství nad mnohonásobnou přesilou byla podpořena oficiální cestou tištěním letáků a zpráv o průběhu bitvy, šuškal se, jak závrtnou kořist si „*Türkenlouis*“ vydobyl. Už krátce po bitvě byla v Norimberku vydána pamětní medaile na tuto slavnou řež – medailér a rytec Gregor Hautsch na aversu ztvárnil poprsí hlavního hrdiny markraběte Ludvíka z profilu, jak jinak než ve zbroji, na reversu potom v latinském inskriptu vyjmenovává zřejmě poněkud přibarvenou křesťanskou válečnou kořist v podobě 10 000 stanů, 14 polních

8 Andrew WHEATCROFT, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v boji o Evropu*, Praha 2010, s. 192. Do této šestice nejzářivějších drahokamů na diadém habsburského vítězství nad arcinepřítelem křesťanstva patřila ještě Vídeň 1683, Budín 1686, Mohác (Nagysharány) 1687, Bělehrad 1688 a Zenta 1697.

praporů, 4 tugů (zdobená hůl s koňskými žíněmi, sloužila jako velitelský odznak v osmanské armádě – pozn. V. P.), a také 10 000 býků, 5 000 koní či 2 000 velbloudů a mul.⁹

Zatímco celá monarchie mohla pompézně slavit zázračné vítězství s pomocí Boží, na hlavním venkovském sídle hrabat de Souches v jihomoravských Jevišovicích vládla zcela jiná atmosféra. Mezi tisíci dalšími, kteří za oslnivý triumf císařských zbraní zaplatili cenu nejvyšší, byl i polní zbrojmistr Karel Ludvík Raduit de Souches.¹⁰ Jako velitel pravého křídla, které bylo, jak již víme, oproti všem předpokladům na samém začátku bitvy vystaveno enormní bojové zátěži, postavil se v husté palbě janičářů zakopaných nad nimi na dunajském návrší do čela svých zle zkušných jednotek a osobním příkladem utužoval morálku. Hned v počátku zuřivého boje jej však poslala osmanská kulka k zemi. Na jeho místo okamžitě nastoupil generál polní strážmistr Guidobald von Starhemberg,¹¹ kterému

9 Latinský nápis na reversu medaile zní: „DEO FORTVNANTE, ARMIS INVICTISS. LEOPOLDI M.DVCE LVD. WILH. M. BAD. ET HOCHB. AD SALANKEMEN, PROP. PETERWARAD. D. 19. / 9. AVG. A. 1691. TVRC. 25000.DELET. CASTRA EX PVGN. TORM. 158 CAPTA, TAVRI 10000. TENT. TOTIDEM, CAVD. EQ. 4. SIGNA PRET. 14. EQVI 5000. CAMEL. ET MVL. 2000. DESIDERATIS MAGN. VIZIR. AGAIANITZ. AD SERASK VIVAT AVSTRIA“

Medaile dostupná na URL: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Margrave_of_Baden_%28%22Turk_Louis%22%29,_1677_-_1707,_Medal_1691,_Victory_against_Turkey,_reverse.jpg>, [cit. 30. 3. 2016]. Faktem je, že v kořisti, včetně celého osmanského trénu, dělostřectva a vybavení polního tábora, bylo několik velmi zajímavých položek. Z hlediska symbolické denunciaci odvěkého protivníka byl jistě nejdůležitější zisk válečné pokladny, velkovezírový standardy a praporů všech čtrnácti pašů, přítomných u vojska. Bitevní kořist byla dle dobových zvyklostí rozdělena: nejprestižnější kusy byly na důkaz vítězství a úcty poslány císaři do Vídně, podstatná část však připadla vrchnímu veliteli, aby přizdobila válečnickou gloriolu proslulého turkobijce a stala základem pozoruhodné sbírky turcik, uchovávané dnes v muzeu v Karlsruhe. Blíže Ernest PETRASCH, *Die Karlsruher Türkenbeute*, in: Týž a kol. (ed.), *Die Karlsruher Türkenbeute. Die „Türkische Kammer“ des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden-Baden. Die „Türkischen Curiositaeten“ der Markgrafen von Baden-Durlach*. Hirmer, München 1991, s. 11–53. Z hlediska našeho problému vedlejší, ale přesto zajímavý je fakt, že turecká kořist od Slankamene spočívala nějakou dobu na zámku v Ostrově nad Ohří, který vlastnila manželka Ludvíka Viléma a on sám jej využíval. Podrobněji v širším kontextu vlivu markraběcí turecké komory na obdobné sbírky v českomoravském prostoru a jejímu pozdějšímu odvozu do Rastattu Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015, s. 206–214.

10 Všechny dosavadní genealogické přehledy shodně uvádí, že hrabě de Souches zemřel přímo v bitvě u Slankamene. Není tomu tak, jak bude ukázáno dále. Dobové biografické slovníky jsou na tom ještě hůře – buď heslo k de Souchesům nemají vůbec (Wurzbachův lexikon, Ottův slovník naučný), případně se věnují jen Ludvíkovi Raduitovi (Bernhard von POTEN, *Souches, Ludwig Raduit de*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 34, 1892, s. 698–700) a jeho mladšího syna vůbec neznají (Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Band 38, 1743, sl. 1006).

11 Guidobald von Starhemberg (11. 11. 1657–7. 3. 1737) byl příslušníkem starého hornorakouského rodu, jehož příslušníci se pravidelně dávali do armádních služeb. Křest ohněm prodělal, tak jako řada jiných, pod Vídní roku 1683, kde bojoval jako pobočník svého strýce a vavříny ověčeného velitele obrany města Ernesta Rüdiger. Učil se a sbíral zkušenosti na uherském tažení. Roku 1686 získal svůj první plukovníký patent, roku 1689 byl povýšen na polního strážmistra a již jako polní podmaršál

se s jistými obtížemi podařilo obnovit sjednocené velení. Sám utrpěl zranění osmanským šípem do hrudi, přesto velel ještě dalším dvěma útokům, které sice znamenaly další těžké ztráty mužstva i důstojníků a zanechaly celé pravé křídlo bojové formace v jen těžko použitelném stavu, ale za tuto cenu poskytly zbytku polní armády císaře Leopolda tolik potřebný čas. Nic z toho však již Karel Ludvík de Souches neviděl, jeho těžce zraněné tělo bylo z bitevní vrávy odneseno do týla a přivolaní felčari se jej snažili zachránit.

O smrti a posledních dnech generála Raduita de Souches nám podávají nové svědectví dopisy hraběte Leopolda Herbersteina.¹² Herberstein, který sloužil v de Souchesově pěším pluku, byl zároveň navázán na císařova nejvyššího hofmistra knížete Ferdinanda z Dietrichsteina. Mocný kníže a předseda tajné konference samozřejmě vůbec nepodceňoval ani zprávy z bojišť, o čemž svědčí struktura Dietrichsteinovy velmi důležité, mohutné a po léta pečlivě budované komunikační sítě.¹³ Ke zpravodajství o stavu armády či o průběhu vojenských operací využíval značně rozvětvenou síť dobře informovaných velitelů, kteří byli přímo „u zdroje“ (Raimundo Montecuccoli, Karel Lotrinský, Jindřich Vilém Wilczek, Jakub Leslie aj.), armádní komisaře (Kryštof baron Abele) nebo také mladé šlechtice, kteří teprve zkoušeli své štěstí v armádě a oplátkou za ochranu či přímělu poskytovali svému patronu aktuální zprávy. Do této skupiny patřil vedle např. Leopolda

(od 17. 6. 1695) se zúčastnil slavného Evženova vítězství u Zenty (1697). Největších vavřínů, které ho řadí k nejvýznamnějším císařským vojevůdcům té doby, získal až ve válce o španělské dědictví, kde také obdržel maršálskou hůl (5. 2. 1704). Zemřel jako guvernér habsburské Slavonie. Ve vídeňském Vojenskohistorickém muzeu dodnes pietně uchovávají, ve schránce, nápadně připomínající relikviář, hrot šípu, který jej zranil pod Budínem v roce 1686, a hlavici jeho maršálské hole. Více Alfred von ARNETH, *Starhemberg, Guidobald Graf von*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 35, Leipzig 1893, s. 473–480; TÝŽ, *Das Leben des kaiserlichen Feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg. Ein Beitrag zur österreichischen Geschichte*, Wien 1853. Údaje o povyšování KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 3, 1685–1701 a kn. č. 4, 1702–1715.

12 Zřejmě Leopold III. Herberstein (11. 7. 1655–24. 12. 1728) poslední člen neuburské větve mladší hlavní rodové linie. Identifikace je však nejistá, neboť v tomto neobyčejně rozvětveném rodě žilo v danou chvíli více mužů stejného jména, např. Leopold Erdman († 1729), poslední příslušník česko-slezské rodové linie. Viz genealogický rozrod Herbersteinů na konci osmého svazku Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich VIII*, Wien 1862. Pouze tento Leopold však dosáhl v armádě výraznějších úspěchů. Nejpodrobnější informace o něm TAMTÉŽ, s. 347–348. Wurzbach však zřejmě nevědomky kombinuje údaje vztahující se i k jiným členům rodu, neboť minimálně informace o Leopoldově armádní kariéře (zejména co se týče povyšování) jsou zde nepřesné.

13 Ke komunikační praxi a významu korespondenční sítě Ferdinanda z Dietrichsteina Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 292–452 (souhrnně zejm. s. 321–324 a 446–452), který však vojenskou část komunikační sítě Ferdinanda z Dietrichsteina do své systémové analýzy nezahrnul.

Josefa Šlika i hrabě Herberstein.¹⁴ Předběhněme nyní trochu a dodejme, že hraběti se jeho napojení na vlivného ochránce bohatě vyplatilo. Nebyl totiž zdaleka jediným příslušníkem tohoto silného rodu, který se v době velké turecké války pokoušel najít usměvavou tvář vojenské štěstěny a nastartovat kariéru v armádě. Kancelářské registraturní knihy dvorské válečné rady odhalují zhruba půl tuctu Herbersteinů, kteří si ve stejnou dobu logicky konkurovali v závodech o relativně omezené množství míst velitelů pluků, odkud posléze mohla vést nejsnazší cesta do generality.¹⁵ Když tedy hrabě Leopold získal (neobvyklá rychlost vyřízení napovídá, že patrně za účinné přímlyvy knížete Dietrichsteina) pouhé tři dny po skonu svého velitele plukovníký patent právě na osiřelý „rodinný“ pluk de Souches (který Karel Ludvík Raduit zdědil po svém otci, proslulém maršálovi Ludvíkovi), znamenalo to pro něj jasnou konkurenční výhodu, kterou schopný voják záhy přetavil ve strmou kariéru v generálském sboru.¹⁶

Mezi zprávami, které Herberstein zasílal knížeti Dietrichsteinovi do Vídně, se nachází něco na způsob stručného osobního deníku – krátké záznamy, informující nás o podstatném dění u hlavní polní armády ve dnech bezprostředně po bitvě u Slankamene. Oněch asi čtyřicet kilometrů, které dělily Slankamen od císařského hlavního tábora pod petrovaradínskou pevností, zdolávaly vítězné císařské jednotky poměrně dlouho. Ještě dva dny po bitvě, 21. srpna, píše Herberstein knížeti přímo z bojiště, tehdy se také poprvé zmiňuje o Karlu Ludvíkovi de Souches: „...*das mein herr general graff de Souches sehr gefährlich blessirt worden, das mann fest an seinen aufkhomen zweifelt, welches ich Ihm*

14 Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, G 140 Rodinný archiv (dále RA) Dietrichsteinů Mikulov, inv. č. 689, kart. 221, zprávy hrabaty Leopolda a Jindřicha Herbersteinů o válce s Turky z let 1691–1694.

15 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, 1639–1685 a kn. č. 3, 1685–1701. Mezi udělenými důstojnickými patenty (nadporučík a plukovník) se zde objevuje např. Johan Heinrich (1689), Lorenz (1690), Anton (1693), Ferdinand Hannibal (1696), Ernest Gundakar (bez data), o něco později Johan Georg (1724), Karl Josef (1724), naopak o něco dříve Ferdinand Franz (1664), Johan Ferdinand (1670), Ferdinand Ernest (1671) či Adam Quintin (1673). I na základě tohoto stručného výčtu můžeme uzavřít, že Herbersteinové představovali velmi rozvětvenou vojenskou aristokracii a že řada členů tohoto rodu tradičně spojovala svou kariéru právě s armádní službou.

16 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 3, fasc. 25, fol. 7, záznam č. 2585, plukovníký patent pro Leopolda Herbertseina na de souchesovský pěší pluk, Vídeň 31. 8. 1691. Už za pouhé čtyři roky, dne 15. 6. 1695 byl povýšen na generála polního strážmistra (tamtéž, fasc. 26, fol. 2), 30. 12. 1700 byl již polním podmaršálem (tamtéž, fasc. 26, fol. 18), 15. 5. 1704 se stal polním zbrojmistrem (tamtéž, fasc. 28, fol. 11), a konečně, za dvanáct let po vstupu do generálského sboru, dne 19. 6. 1707 dosáhl nejvyšší hodnosti polního maršála (tamtéž, fasc. 28, fol. 28). Z dat můžeme pozorovat, že největší kariéra jej čekala až za válek o španělské dědictví. Pod princem Evženem bojoval v Itálii a u Turína, prošel i několika dalších kampaní jako princův adjutant. K tomu C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon VIII*, s. 348. Jako osvědčený a loajální se za aktivního přičinění savojského prince stal v letech 1705–1727 jeho dlouholetým zástupcem ve dvorské válečné radě coby její viceprezident (nikoliv prezident, jak tvrdí Wurzbach a další encyklopedická hesla). Viz Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001, s. 790.

*danach von herzen wünsche...*¹⁷ Jeho pragmatický odhad situace se bohužel záhy ukázal jako zcela přesný. Až následující den se vojsko hnulo z bitevního pole a přesunulo se k jen několik kilometrů vzdáleným Sremským Karlovicím, k místu, které o osm let později bude hostit jeden z nejvýznamnějších mírových kongresů, na němž budou Osmané poprvé vystupovat v pro ně nezvyklé roli poražených. Zde císařští opět rozbili provizorní tábor, v němž odpočívali, celebroidali polní mše a odváželi své raněné a nemocné do přeci jen trochu snesitelnějších podmínek v samotných Karlovicích. To trvalo další tři dny. Teprve 24. srpna se císařská armáda zdecimovaná vítězstvím postupně po útvarech vydala na posledních deset kilometrů, které zbývaly k Petrovaradinu. Byla to strastiplná pouť zbědovaných mužů, kteří s sebou transportovali své vysílené raněné. Pro mnohé z nich to byla cesta poslední. Dne 25. srpna v podvečer zemřel dle Herbersteinovy lakonické poznámky princ Arenberg. Následující den, jen několik hodin poté, co Herbersteinův pluk konečně dorazil do hlavní zásobovací základny pod mohutnými hradbami staré petrovaradínské pevnosti, čekal stejný osud také Karla Ludvíka Raduita. *„Diesem nachmittag ist der General Feldzeugmeister graff von Souches an seiner Blessura ebenfalls gestorben,*¹⁸ zatímco stovka knechtů dostala rozkaz jít kopat šance a další sháněli furáž pro koně či stavěli přístřešky.

Dne 28. srpna, již z Petrovaradína, hovoří hrabě Leopold Herberstein o svém generálovi jako o zemřelém. Nepochybně smrt polního zbrojmistra považoval za velmi důležitou, neboť hned na začátku jinak poměrně krátkého dopisu knížeti Dietrichsteinovi píše, že kromě toho a odjezdu generálního adjutanta hraběte Türheima s oficiální zprávou o skonu Karla Ludvíka Raduita nemá, co by mu víc hlásil.¹⁹ O den dříve se sešla komise, aby pořídila pozůstalostní inventář věcí, jež po sobě v císařském polním táboře generál zanechal.²⁰ Soupis vzniklý z rozkazu vrchního velitele markraběte Bádenského pořídili štolba, komorník a stolník, tři nejbližší služebníci, kteří generála doprovázeli do pole. Přítomni byli i někteří nižší důstojníci de Souchesova pluku. Díky tomu máme dnes k dispozici unikátní pramen, který umožňuje nahlédnout do nepostradatelných osobních věcí vysoce postaveného urozeného člena císařské generality, bez kterých se neobešel ani na polním tažení. Na první pohled může překvapit, jak skromné a neokázalé jsou.

17 MZA Brno, G 140 RA Dietrichsteinů Mikulov, inv. č. 689, kart. 221, fol. 5, dopis Leopolda z Herbersteinu knížeti Ferdinandu z Dietrichsteina, polní tábor u Slankamene, 21. 8. 1691.

18 Tamtéž, fol. 3, denní záznamy z 22. – 28. 8. 1691, záznam z 26. 8. 1691.

19 MZA Brno, G 140 RA Dietrichsteinů Mikulov, inv. č. 689, kart. 221, fol. 2, dopis Leopolda z Herbersteinu knížeti Ferdinandu z Dietrichsteina, polní tábor u Petrovaradína, 28. 8. 1691.

20 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 718, kart. 34, fol. 1–5. Na fol. 6–21 následuje inventář vídeňského paláce Karla Ludvíka, který je přeci jen okázaleji vybavený a prozrazuje, že polní zbrojmistr většinu času, když nebyl u armády, trávil právě tam. Soupis vybavení vídeňského domu vznikl s trochu větším časovým odstupem od smrti hraběte, až 31. března 1692.

Hrabě de Souches nosil neustále při sobě ve zlatě vsazený kříž, patrně na krku, stříbrnou krabičku na tabák, stříbrem potažené párátka a damasovaný postříbřený nůž. V tobolce pro okamžitou potřebu měl i necele tři tucty dukátů. V jeho stanu se nacházela také další hotovost, celkově 2 565 zlatých a několik krejcarů, z toho většina (1 501 zl.) ve třech zapečetěných sáčcích, které hraběti zasílal jeho vídeňský sekretář. K předmětům každodenní potřeby Karla Ludvíka můžeme řadit ještě stříbrný pozlacený reliéf *Agnus Dei*, růženec, čtyři paruky či sluneční a kapesní hodiny, podobně jako několik svazků osobní korespondence, mj. dopisy s manželkou, které mu ji zřejmě měly připomínat (Marie Anna z Puchheimu zemřela roku 1686), a s vídeňským sekretářem. Naopak s jeho profesí se úzce pojí korespondence s dvorskou válečnou radou či blíže nespecifikovaný traktát o fortifikacích (jediná kniha, kterou měl u sebe) a „*ingenieur zeug*“. Prostírání a relativně vysoký počet nádobí, jídelních servisů, mís, kořenek apod. prozrazuje, že se u polního zbrojmistra scházela širší důstojnická společnost. Samostatnou, i když nevelkou skupinu o 41 položkách tvořila nijak okázalá garderoba, do které bylo zahrnuto i ložní prádlo, stany včetně jídelního a ložního a také dva páry osobních pistolí hraběte spolu s postříbřeným pobočným kordem. Soupis uzavírá přehled několika koní, tažných i jezdeckých, spolu s vozy, jejichž funkční zařazení však napovídá, že šlo o vozy plukovní.²¹ A to bylo vše. Seznam nejintimnějšího majetku Karla Ludvíka Raduita se písaři bez obtíží vešel na pět folií. Vybavení, které tvořilo mikrosvět jednoho z nejvýše postavených důstojníků habsburské armády při polním tažení, se dalo naložit do několika beden na jeden formanský vůz. Žádné okázalé průvody, žádné kolony těžkých vozů převážejících z místa na místo desítky či stovky luxusních předmětů, které si spojujeme se společenskou reprezentací aristokratů na nejvyšších armádních postech a které známe například z prostředí cestujících císařských diplomatů.

Den po smrti generála, v době, kdy vznikala tento úřední soupis jeho osobních věcí, byla z hradeb třikrát vypálena čestná salva z děl bádenského regimentu k uctění památky padlých hrdinů. Ovšem teprve až poté, co do tábora přijel otec nešťastného prince Arenberga, aby se osobně postaral o náležitý pohřeb, a nechal ji vypálit.²² Vojenský život byl drsný a bez pozlátek, stejně jako pomalé umírání po bitvě. Pro tělo hraběte de Souches neměl z jeho nejbližších ani kdo přijet, starší bratr Jan Ludvík byl slabomyslný

21 Jednalo se o kuchyňský vůz, zbrojní vozy, „*hinier wagen*“ a „*Marodi wagen*“, vůz na přepravu raněných. Tamtéž, fol. 5.

22 MZA Brno, RA Dietrichsteinů Mikulov, inv. č. 689, kart. 221, fol. 2, dopis Leopolda z Herbersteinu knížeti Ferdinandu z Dietrichsteina, polní tábor u Petrovaradína, 28. 8. 1691.

i s úředním potvrzením, synovi Karlu Josefovi bylo teprve sedm let a manželka Marie Anna rozená hraběnka z Puchheimu již byla pět let po smrti.²³

Raduitové de Souches v císařských vojenských službách

Raduitové de Souches byl původně francouzský kalvinistický rod, usazený v La Rochelle. V této hugenotské pevnosti na břehu Biskajského zálivu se také roku 1608 narodil první příslušník rodu, usazený později na Moravě, Ludvík.²⁴ Při známém obléhání pevnosti vojsky kardinála Richelieu se zřejmě angažoval při obraně města. Po pádu poslední hugenotské bašty ve Francii odešel kvůli svému náboženskému přesvědčení do cizích služeb. Své první vojenské ostruhy získal ve švédské polní armádě, a to poměrně úspěšně, ve švédských službách se vypracoval až na plukovníka dragounského regimentu. Už na počátku kariéry se ale objevily i stinné vlastnosti jeho osoby, prý byl prchlivý, zbrklý, konfliktní a měl problém s autoritami. Dramatické okolnosti jeho útěku a opětovného návratu do švédských služeb a zejména konečného přechodu pod císařskou vlajku by tomu celkem dobře odpovídaly.²⁵ Plánoval opět zkusit štěstí v armádě francouzského krále, domů se však již nedostal. Jeho cenných znalostí armády protivníka, v níž ještě nedávno sloužil, chtěl využít vrchní velitel habsburské armády a císařův bratr arcivévoda Leopold Vilém, jehož přičiněním obdržel Ludvík Raduit stejnou hodnost, jakou disponoval ve švédské armádě. K tomu byl v říjnu 1642 přidán plukovnícký patent na tentýž druh jednotky – na dragounský pluk z osmi kompanií²⁶ – a novopečený císařský plukovník byl poslán zpět do Slezka, kde válčil proti svému nedávnému zaměstnavateli. Ludvík Raduit de Souches již císařské služby neměl nikdy opustit, ovšem nabroušená ústa jej provázela i zde. Poté, co si je otevřel na svého velitele při neúspěšné expedici do Pomořan, byl spolu s dalšími rebelujícími plukovníky na konci roku 1643 v Praze vyslýchán vojenským soudem,

23 Bohumír SMUTNÝ, *G 155 Rodinný archiv Ugartů, (1480) 1644–1843*, inventář fondu, Brno 1996, genealogické tabulky na konci úvodu.

24 Když nebude uvedeno jinak, vycházím v následujícím výkladu z těchto zdrojů: Bernhard von POTEN, *Souches, Ludwig Raduit de*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 34, 1892, s. 698–700; Peter BROUCEK, *Biographie des Louis Raduit de Souches*, in: Jan Skutil (red.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Brno 1995, s. 62–69; B. SMUTNÝ, *Rodinný archiv Ugartů*, s. 5–10; Pavel BALCÁREK, *Ve víru třicetileté války: Politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v Zemích Koruny české*, České Budějovice 2011, s. 399–429.

25 Už roku 1636 se dostal do sporu s nadřízenými veliteli a řešil to odchodem do rodné Francie. Uplatnění v královské armádě Ludvíka XIII. však nenašel, a tak se o tři roky později vrací ke Švédům. Opět ale veřejně rebeluje a zpochybňuje rozhodování velitele svého sboru, který jej nechává uvěznit. Během příprav na válečný soud v dolnoslezském klášteře Leubus (dnes Lubiąż) z vězení i ze švédských služeb v červnu 1642 navždy utekl.

26 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 19, fol. 7, záznam č. 1366, plukovnícký patent pro Ludvíka de Souches nad osmi kompaniemi dragounů, Vídeň 1. 10. 1642.

který mu odebral plukovnícký patent, nicméně hodnost mu byla ponechána. Mimo hru však sebevědomý Raduit, kterému krom horké hlavy a notorické neúcty k podle něj neschopným nadřízeným nechyběla ani odvaha a vojenský talent, záhy naverboval (za vlastní peníze) nový dragounský pluk a v roce 1644 s ním již stál pod velením Ladislava z Valdštejna před Olomoucí, obsazenou Švédy. Pokus o znovudobytí někdejší moravské metropole sice nebyl úspěšný, francouzský plukovník v roli velitele diverzního přepadového oddílu tu ale na sebe poprvé upozornil nejvyšší mocenské kruhy.²⁷ Možná i díky tomu byl záhy jmenován vojenským velitelem Brna, které se mu v kritickou chvíli mezi květnem a srpnem roku 1645 podařilo přes veškerou nepravděpodobnost a vojenskou logiku uhájit před švédskou přesilou hlavní polní armády generála Torstenssona, jemuž tím znemožnil táhnout na sídelní město monarchie.²⁸ Tento náležitě oslavovaný úspěch představoval nejen stěžejní kapitolu v historii Brna, na kterou se později město často odvolávalo,²⁹ ale také klíčový zlomový bod v kariéře a počátek sociálního vzestupu rodu Ludvíka Raduita de Souches.

Krátce po uvolnění Brna přišlo povýšení a vstup do generálského sboru. V říjnu roku 1645 obdržel povyšovací dekret, kterým jej císař jmenoval generálem polním strážmistrem. První úspěch. O několik měsíců později ho též panovník povýšil do stavu svobodných pánů.³⁰ Druhý úspěch. Téhož roku mu byl udělen inkolát na Moravě, tedy právo zakupovat a vlastnit deskové statky. Stále ještě kalvinista Raduit se musel zavázat,

27 K útoku císařských na Olomouc v roce 1644 naposledy Miroslav KOUDELA, *Za třicetileté války*, in: Jindřich Schulz a kol., *Dějiny Olomouce I*, Olomouc 2009, s. 364; František MATĚJEK, *Švédové na Olomoucku za třicetileté války*, *Vlastivědný věstník moravský* 38, 1986, s. 174. Některé prameny hovoří o tom, že neúspěch diverzní akce padl zejména na Raduitovu hlavu, který se na kapitulním děkanství věnoval hostině a vínu, místo aby využil moment překvapení, jiné dokumenty naopak zachycují pověsti o tom, jak se statečný plukovník Raduit v beznadějně situaci zachránil skokem z městských hradeb a v husté palbě Švédů se předpolím proklíčkoval až k vlastním liniím. Viz Miroslav KUCH-BREBURDA – Vladimír KUPKA, *Pevnost Olomouc*, Dvůr Králové nad Labem 2003, s. 41–42; B. SMUTNÝ, *Rodinný archiv Ugartů*, s. 7.

28 Tato slavná a legendami opředená událost se stala předmětem mnohého zpracování v literatuře, např. Pavel BALCÁREK, *Brno versus Olomouc. Pod Špilberkem proti Švédům*, Brno 1993, či jubilejní sborník Jan SKUTIL (ed.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Brno 1995.

29 Po roce 1650 vypukl táhlý prestižní spor mezi Brnem a Olomoucí o titulaturu a post hlavního města Moravy. Historizující exempla v něm hrála na obou stranách stěžejní roli, přičemž argumenty Brna se opíraly právě o úspěšnou obranu před Švédy (na rozdíl od Olomouce, která se jim vzdala). Pravidelné připomínání této události se stalo jedním z důležitých pilířů identity a kolektivní paměti barokního Brna, jehož elity dokázaly obratně využít faktu, že generál de Souches byl pohřben v brněnském kostele sv. Jakuba a fakticky si „uzurpovat“ posmrtnou slávu vojevůdce na úkor rodiny hraběte. K tomu připravovaná studie Vítězslav PRCHAL, *Náhrobek generála Ludvíka Raduita de Souches v kostele sv. Jakuba v Brně jako prostředek budování paměti*, v tisku.

30 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 556, kart. 30, Ferdinand III. povyšuje Ludvíka Raduita de Souches do stavu svobodných pánů, Linec, 2. 5. 1646.

že do tří let konvertuje, což bez okolků provedl a později dokonce fundoval mariánské poutní místo v Hlubokých Mašůvkách nedaleko Znojma.³¹

Mezitím se čerstvý generál účastnil v čele svých jednotek několika lokálních akcí na Moravě a v Čechách. Konec třicetileté války jej zastihl již na dalším stupínku úspěšně se rozvíjející vojenské kariéry. V říjnu 1648 vydal v Linci Ferdinand III. patent, kterým barona de Souches povýšil do hodnosti polního podmaršála.³² Jako důstojník se stálým funkčním zařazením měl v této hodnosti pobírat měsíční gázi 1000 zlatých.³³ Mnohem důležitější než příslib platu, jehož reálná a pravidelná výplata nebyla tak jistá, se jeví fakt, že baron de Souches přestál redukci císařské armády po uzavření vestfálských dohod. Díky dobrým stykům s vlivnými osobami ve Vídni (zejména s generálním válečným komisařem Ernestem Traunem, který měl celou operaci na starosti) byl jeho nyní již pěší pluk jedním z pouhých devíti regimentů infanterie, které přežily drastickou zeštíhlovací kúru císařských vojenských výdajů a nebyly nejvyšším rozhodnutím v roce 1649 rozpuštěny. Raduitovi pěšáci sice byli při této příležitosti také značně početně redukováni,³⁴ ale „přežili“ a zůstali tak mezi nemnoha jednotkami, které stály u zrodu stálé císařské armády tak, jak se začala tvořit po roce 1650.³⁵ V této době baron de Souches zastával post vojenského velitele Moravy a mimo jiné dohlížel na opravy a výstavbu klíčových zemských pevností.³⁶ Vedle toho, neboť císařská armáda vzácně chvíli nikde nebojovala, také cíleně pracoval na dalším sociálním vzestupu a hlubším ukotvení svého rodu ve stavovských strukturách Čech a Moravy. Roku 1649 tak získal inkolát i v Čechách a o rok později jej císař na základě jeho žádosti a za věrné vojenské služby zrovnoprávnil se starými domácími šlechtickými rody.³⁷

31 Jindřich BARTOŠ – Miroslav TRMAČ, *Mariánské poutní místo Hluboké Mašůvky u Znojma*, Brno 1991; Zdeněk ADÁMEK a kol., *400 let úcty Panny Marie de Foy a Hluboké Mašůvky: 1609–2009*, Brno 2009.

32 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 20, fol. 4, záznam č. 1434.

33 Tamtéž, kart. 10, koncept povyšovacího dekretu pro Ludvíka Raduita de Souches, Linec, 8. 9. 1648.

34 Pěší pluk de Souches byl v průběhu první poloviny roku 1651 zredukován o 416 mužů, kteří byli vyplaceni a posláni do španělské služby. Podle výkazu efektivního stavu mužstva měl pluk k červenci 1651 sílu 1470 mužů v šesti kompaniích. Viz KA Wien, AFA, HR, kart. 133, 1651 I–XII, sign. VIII 16a (Effective Standtabelle) a XIII ad 12 (přesný jmenný výkaz důstojníků a vojáků, kteří budou z pluku de Souches abdikováni a posláni do španělské služby).

35 K problematice redukce císařských pluků po ukončení třicetileté války a počátkům permanentní profesionální habsburské armády stále ještě nejpodrobněji Philipp HOYOS, *Ernst von Traun, Generalkriegskommissär, und die Abdankung der kaiserlichen Armee nach dem 30-jährigen Krieg*, Wien 1970.

36 Materiály se nachází zejména v MZA Brno, B1 Gubernium, inv. č. 1132, sign. F 4 Zemská opevnění, č. 1, kart. 456.

37 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 559, kart. 30 (žádost o udělení inkolátu v Čechách), inv. č. 560, kart. 30 (Ferdinand III. povyšuje Ludvíka de Souches do stavu starých svobodných pánů, Vídeň, 22. 3. 1650).

Roku 1657 se Habsburkové zapojili do první severní války, v níž podmaršálek de Souches úspěšně velel armádnímu sboru.³⁸ Už na začátku roku 1658 císař svého zkušeného velitele povýšil na druhý nejvyšší generálský post v rámci armádní hierarchie, do hodnosti polního zbrojmistra.³⁹ Ovšem díky své notoricky kverulantské povaze, které čerstvé povýšení dodalo ještě více kuráže, si za polského tažení vyrobil dalšího mocného protivníka v podobě samotného vrchního velitele armády maršála Montecuccoliho, jehož nepokrytě a poněkud netaktně kritizoval. Obojí mělo mít záhy dopad na jeho další kariéru.

Fakticky největšího úspěchu, za který by býval byl oslavován možná více než za obranu Brna, se dočkal na uherské frontě. Paradoxně je však dnes zastíněn jinou událostí a kvůli zmíněné rivalitě s maršálem Montecuccolim vedl místo vavřínu k něčemu zcela jinému. Po dlouhém období relativního klidu počala v roce 1660 vzrůstat aktivita tureckých jednotek v sedmihradském pohraničí. Ludvík Raduit sem byl okamžitě povolán, zřejmě i proto, aby se dostal z očí maršálu Montecuccolimu. Jeho úspěšný sociální vzestup, doprovázející vzestup v armádě, právě tehdy kulminoval. Dne 5. března 1663 byl na samém počátku vypuknutí turecké války Ludvík Raduit dědičně povýšen do hraběcího stavu, aby v lednu následujícího roku vystoupal až na samý vrchol důstojnické hierarchie, do hodnosti polního maršála.⁴⁰ V otevřeném habsbursko-osmanském konfliktu figuroval teď již polní maršál hrabě de Souches jako velitel samostatného operačního sboru v Horních Uhrách. Zde 19. července 1664 porazil silnější osmanskou armádu u Levic a zabránil Turkům v postupu do nitra země.⁴¹ Byl to nepochybný úspěch, poprvé po mnoha desetiletích porazil nějaký císařský velitel Osmany v otevřené polní bitvě. Ke smůle hraběte de Souches nebyl jeho sukces dobře načasován – stalo se tak pouhých 11 dní před oslnivým vítězstvím maršála Montecuccoliho u sv. Gotthardu, které levickou bitvu propagandisticky zcela zastínilo. Žárlivý de Souches se pak pustil s Montecuccolim do ostrého křížku ohledně dalšího postupu, načež čerstvému „hrdinovi od Gotthardu“ nedalo ve Vídni příliš námahy, aby mohl s gustem sledovat, jak je jeho hašteřivý rival namísto odměny odvolán z uherského bojiště.

38 Hned na počátku polského tažení významně přispěl ke kapitulaci Krakova, následně byl se svým sborem odvolán do Pomořan, odkud měl vyhnat Švédy. Roku 1658 dobyl Toruň, ale ani přes šikovné manévrování se Švédy nikdy nepodařilo zcela vypudit.

39 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 20, fol. 32, záznam č. 1592, povýšovací dekret pro Ludvíka Raduita de Souches do hodnosti generála polního zbrojmistra, Praha 12. 1. 1658. Stejněho dne byl do hodnosti polního maršála, na nejvyšší příčku generálské hierarchie, povýšen Raduitův rival, Raimundo Montecuccoli. Tamtéž, záznam č. 1593.

40 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 22, fol. 32, záznam č. 1713, povýšovací dekret pro Ludvíka Raduita de Souches do hodnosti polního maršála, Řezno 26. 1. 1664.

41 K operacím z let 1663–1664 na území dnešního Slovenska a k bitvě u Levic naposledy Vojtech DANGL – Vladimír SEGEŠ a kol., *Vojenské dějiny Slovenska a Slovákův*, Praha 2015, s. 118–122.

Příznačný epilog barvitě armádní kariéry prvního moravského příslušníka rodu de Souches obstaraly koaliční války s Francií. A také zde sehrála významnou roli maršálova nesnášenlivá povaha, která jej limitovala celý život. Ludvík Raduit de Souches byl roku 1673 jmenován (namísto nikoho jiného než Raimunda Montecuccoliho, který se nechtěl podřizovat zájmům koaličních spojenců) velitelem císařské expediční armády, která bojovala po boku spojenců proti Ludvíkovi XIV. ve francouzsko-nizozemské válce. Z politického hlediska to ale nebyla dobrá volba. Svárlivý Raduit se záhy dostal do kompetenčního sporu s velitelem nizozemských sil Vilémem III. Oranžským, které velmi brzy přerostly únosnou mez a měly značný dopad na průběh bitvy u Seneffé v srpnu 1674, v níž se maršál de Souches odmítl podřizovat vrchnímu veliteli Oranžskému. Po výrazných interpelacích ze strany Španělů a Nizozemců byl Ludvík Raduit na konci října roku 1674 od armády odvolán a ve Vídni stanul před vyšetřovací komisí. Disciplinární řízení proti své osobě dobře znal z minula, tentokrát to ale bylo jiné.⁴² Už ne nejmladší maršál byl zbaven aktivní služby, penzionován a byl nucen odejít na své venkovské panství. Prezident dvorské válečné rady Raimondo Montecuccoli, jehož vliv u vídeňského dvora nebyl malý,⁴³ se svého protivníka nadobro zbavil. Ludvík Raduit de Souches se do armády již nevrátil a zemřel čtyři dny před svými 74. narozeninami, dne 12. srpna 1682.

Císařský polní maršál dokázal svou velmi úspěšnou armádní kariéru zúročit nejen v sociálním vzestupu svého rodu, ale také ve formování majetkové základny. V pro něj velmi úspěšném roce 1649 získal první nemovitosti. Nejprve to byl dům se zahradou v Brně za 60 000 zl.,⁴⁴ později ještě přidal dům ve Znojmě⁴⁵ a dům ve Vídni na Singerstraře.⁴⁶ Stejněho roku, kdy zakoupil brněnský dům, získal také svou největší a nejdůležitější akvizici, když mu císařská komora odprodala nepříliš rozsáhlé panství Jevišovice na Znojmsku.⁴⁷ V rámci snahy o arondaci v 60. letech 17. století ještě postupně přikoupil

42 V polních aktech vídeňského válečného archivu se nachází zajímavá složka (cca 100 folií), dokumentující průběh disciplinárního řízení a obsahující písemnou de Souchesovu obhajobu. Viz KA Wien, AFA, HR, kart. 181, 1674 I-XIII Krieg in Frankreich, fasc. XIII, zejm. sign. XIII/41.

43 Srov. Ivo CERMAN, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, Historie a vojenství 51, 2002, č. 3, s. 568–603.

44 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 578, kart. 31.

45 MZA Brno, C2 Tribunál – pozůstalosti, S 19, kart. 195, pozůstalostní inventář panství Jevišovice a domu ve Znojmě, 28. 10. 1682.

46 MZA Brno, RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 561, kart. 30. Dnes na jeho místě stojí Neupauer-Breuner-Palais, Singerstraře 16. Viz URL: <<https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Neupauer-Breuner-Palais>> [cit. 26. 3. 2016].

47 Podle moravských lánových rejstříků spadalo k roku 1671 pod panství městečko Jevišovice a 13 vsí, včetně Hostimi a Plavče. Příslušný svazek rejstříků dostupný on-line na URL: <<http://www.mza.cz/a8web/A8SL4/?fkod=D%20%20201&invc=191&dd=1&ddpn=1>> [cit. 26. 3. 2016]. *Ottův slovník naučný* XIII, 1898, s. 305 uvádí, že panství Jevišovice má rozlohu 3457,5 ha. Podle výpisů z urbářů

drobnější statky sousedící s jevišovickým panstvím, a to Hostim (1665) a Plaveč (1679).⁴⁸ Mladší syn Karel Ludvík pak ještě v roce 1679 získal opět sousedící statek Boskovštejn za 26 500 zl.⁴⁹ A to bylo vše. Ludvík Raduit de Souches tedy vybudoval majetkovou základnu rodu (v podstatě jedno panství), která se v budoucnu již dále nerozšiřovala, spíše naopak, s rostoucími problémy mizela. Tento muž však ještě dokázal investovat do infrastruktury panství a rozvinout na něm ve vlastní podnikatelské režii železářskou produkci, přičemž na jedné straně využil místní nerostné (ruda) a přírodní bohatství (lesy), na straně druhé potom konexe na kolegy z armádních kruhů, jež zřejmě posloužily k uzavření odbytových kontraktů na dodávky munice a železných kulí do armádních skladů.⁵⁰ Samotné panství Jevišovice navíc získal roku 1649 za značně výhodných 92 119 zlatých, když mu císař cenu výrazně upravil v jeho prospěch, aby mu tak kompenzoval vlastní výdaje na opevňovací práce a zejména na rekrutování a vyzbrojování vojáků de souchesovského pluku.⁵¹ Ludvík Raduit de Souches beze sporu dokázal efektivně využít jak finanční investice do své armádní kariéry, tak kapitál, ať už sociální či ekonomický, jež mu přinášela, k povznesení a zabezpečení svého rodu. Už několik let po jeho smrti se však mělo vše dramaticky změnit. Vlivem nepříznivých a nepředvídatelných okolností se dříve dobře zúročitelné výdaje měly stát pastí, ze které potomci úspěšného válečníka těžko hledali cestu ven.

Starší syn proslulého, byť poněkud osobnostně kontroverzního maršála Jan Ludvík byl, jak už jsme naznačili, duševně nemocen a poručnickou kuratelou nad ním po smrti otce vykonával mladší bratr Karel Ludvík.⁵² K užívání dostal Jan Ludvík a jeho rodina statek Hostim, ale ani potom vztahy mezi oběma rodovými větvemi nepředstavovaly žádnou idylu. Dluh 6 000 zl. z několikaletého sporu o výživné se švagrovou byl vyrovnán až

na panství před rokem 1736 hospodařilo 3068 osedlých. Viz MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 786, kart. 37, fol. 6.

48 Tamtéž, inv. č. 576, kart. 31, spor o dluhy váznoucí na statku Plaveč, návrh na exekuci a prodej Raduitovi de Souches, 1657–1676; Tamtéž, inv. č. 717, kart. 34, výpis z úřadu desk zemských v Brně z roku 1688 o zakládání koupě Jevišovic r. 1649, Hostimi r. 1665 a Boskovštejna r. 1679.

49 Tamtéž, inv. č. 711, kart. 34.

50 Viz Bohumír SMUTNÝ, *Železářská výroba na jevišovickém panství*, Jižní Morava 33, 1997, s. 47–57; TÝŽ, *Jevišovické železářství a mikulovský podnikatel a obchodník Salomon Deutsch v letech 1717–1723*, Jižní Morava 36, 2000, s. 103–123. Hrabě de Souches nebyl jediný, kdo dokázal podnikatelsky využít své kontakty v armádě. Zhruba ve stejné době založil na obdobném principu železářskou výrobu na pernštejnském panství např. Kryštof Pavel z Liechtensteina-Castelcornu. Viz V. PRCHAL, *Společenstvo hrdinů*, s. 155–157, zde i další odkazy na prameny a literaturu.

51 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 558, kart. 30.

52 Tamtéž, inv. č. 715, kart. 34, kopie prohlášení Karla Ludvíka o převzetí poručnické správy nad slabomyslným starším bratrem, 1682.

roku 1705,⁵³ po Karlově smrti přes protesty jeho dědiců bylo na podnět dcer Jana Ludvíka zahájeno řízení k převedení otcovského poručnictví právě na ně, včetně důkladné revize hospodaření a kuratelních účtů z éry Karlova poručnictví.⁵⁴ Mimochodem, nebylo to poprvé, co blízcí příbuzní chorého Jana Ludvíka nedůvěřivě žádali revizi poručnického hospodaření.⁵⁵ Napětí mezi rodinami hraběcích bratrů a jejich potomků můžeme nejspíš vnímat jako výrazný symptom postupně se zhoršující finanční situace rodu po smrti „otce zakladatele“ polního maršála Ludvíka, čím dál větším úvěrovým zatížením rodových financí, umocněným dalšími investicemi do armádní kariéry mladšího z bratrů a nutností dělit výnosy z pozemkového majetku nově mezi dvě rodové větve.⁵⁶

Díky blíže nespecifikované duševní indispozici Jana Ludvíka Raduita de Souches (která však nebyla tak zásadní, aby mu zabránila oženit se a zplodit dvě dcery) se tedy faktickou hlavou rodu stal roku 1682 druhorozený syn Karel Ludvík. Dochované prameny neumožňují poznat životní příběh tohoto šlechtice tak detailně jako v případě jeho otce, nezbyvá tedy než se omezit na několik základních informací. Karel Ludvík se po otcově vzoru rozhodl pokračovat ve vojenské službě a rozvíjet zvuk rodového jména stejným způsobem. Mohl se opřít o otcovo úspěšné působení v habsburských ozbrojených silách, završené ziskem prestižní nejvyšší vojenské hodnosti polního maršála. Bylo nyní na něm, aby získané benefity v podobě vojenských zásluh nadále rozhojnil, byť to znamenalo pokračující investice do vydržování pluku, která se ale slibovala vrátit v jiných podobách, tak jak to bylo za otcova života. O armádních počátcích Karla Ludvíka nám úřední záznamy nic neprozrazují, je ale vysoce pravděpodobné, že se učil „řemeslu“ a získával první cenné zkušenosti na některém z nižších důstojnických postů u otcova pluku, jak to bylo tehdy obvyklé.⁵⁷ Díky jedné drobné marginální poznámce Viléma III. Oranžského skutečně

53 Tamtéž, inv. č. 721, kart. 34, vyúčtování výživného ve sporu Karla Ludvíka se švagrovou Evou Eleonorou de Souches, 1683–88; inv. č. 730, kart. 34, zapacení dluhu 6 000 zl. za nevyplacení výživného švagrové Karla Ludvíka de Souches Evě Eleonoře a nevlastní matce Anně Salomeně d' Aspermont, 1705.

54 Tamtéž, inv. č. 703, kart. 33, žádost dcer Jana Ludvíka de Souches Marie Ludviky a Klaudivie Kristýny o převedení poručnictví, protest Marie Terezie hraběnky Puchheimové, hájící zájmy poručníků dětí po Karlu Ludvíkovi de Souches, 1698–1702; inv. č. 704, kart. 33, rozhodnutí Leopolda I. o převedení kurately, dokumentace k revizi poručnických účtů.

55 První kontrola kuratelních účtů proběhla z nařízení Leopolda I. a na podnět manželky Jana Ludvíka již roku 1686. Tamtéž, inv. č. 714, kart. 33.

56 Tamtéž, inv. č. 719, kart. 34, nevyřešený spor mezi bratry Janem Ludvíkem a Karlem Ludvíkem o podíl na panství Jevišovice a Hostim jako dědictví po otci, 1709.

57 Například pozdější úspěšný generál kavalérie, guvernér Sicílie (1732) a Milánska (1743–1745), nositel Řádu Zlatého rouna a zakladatel mělnicko-hořínské rodové větve princ Jiří Kristián z Lobkovic (1688–1755) sbíral postupně zkušenosti na poddůstojnických postech lobkovického kyrysnického pluku, až získal, už coby nadporučík, dne 25. 5. 1717 plukovníckou hodnost a 11. 9. téhož roku patent na tentýž pluk, v němž vojensky vyrůstal. Viz KA Wien, HKR, Bestallungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 5, fol. 22, záznam č. 4609, fol. 23r, záznam č. 4640.

víme, že Karel Ludvík byl spolu se svým otcem na bojišti francouzsko-nizozemské války.⁵⁸ Možná se nacházel přímo u něj v generálním štábu císařského expedičního vojska, spíše ale již tehdy fakticky velel rodinnému pluku. Nicméně v hodnosti plukovníka a majitele pluku jej poprvé potkáváme až v roce 1676. Tehdy, nepochybně v přímé souvislosti s otcovou aférou s vyšetřovací komisí, táhnoucí se od sklonku roku 1674, získal plukovníký patent „über das Ihme von seinen vattern Ludwig Radwit de Souches resignirte Regiment zu fuss“.⁵⁹ O jeho případné přímé účasti v klíčové bitvě před branami dunajské metropole nevíme nic konkrétního,⁶⁰ nicméně vlna povyšování do generálských hodností na konci roku 1683 po úspěšném klíčovém střetu s Osmany neminula ani Raduita.⁶¹ Dne 1. prosince 1683 se stal generálem polním strážmistrem.⁶² A čekal jej další spořádaný postup výš. V září roku 1685 byl Raduit de Souches povýšen na polního podmaršála, v březnu o čtyři roky později byl již generálem polním zbrojmistrem.⁶³ Války svaté aliance v Uhrách tehdy poskytly Karlu Ludvíkovi jako aktivně sloužícímu důstojníkovi perfektní možnost značně úspěšného kariérního růstu, v srpnu roku 1691 se mu však také staly osudnými. Náhlá

58 Vilém Oranžský v krátkém lakonickém dopise, sepsaném v polním ležení u Seneffe 9. 8. 1674, pouhé dva dny před bitvou, potvrzuje maršalovi de Souches, že „*Ich habe sein schreiben durch sein herrn sohn zu recht erhalten*“, a dále habsburského velitele, jehož jednotky nutně potřeboval na místě nadcházejícího boje, diplomaticky ujišťuje, že nese spoluvinu na tom, že se doposud nepostupovalo s větší rozhodností a vyjadřuje přání, aby mu to maršál věřil. I v těchto krátkých větách můžeme zřejmě cítit napětí, které mezi těmito muži panovalo a jež se mělo naplno projevit právě v přicházející bitvě. Viz KA Wien, AFA, HR, kart. 181, 1674 I-XIII Krieg in Frankreich, sign. VIII/10.

59 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 23, fol. 29, záznam č. 1996, plukovníký patent pro Karla Ludvíka Raduita de Souches, Vídeň 21. 11. 1676.

60 Raduitský pluk se však obrany Vídně přímo účastnil – ve své analýze složení majitelů pluků bojujících před Vídní jej Thomas Barker uvádí, ale jen v poznámce bez jakýchkoliv bližších informací. Viz Thomas M. BARKER, *Absolutism and Military Entrepreneurship: Habsburg Models*, in: Týž, *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society and Government in Habsburg Austria, 1618–1780*, New York 1982, s. 15–16 a pozn. 52 na s. 179.

61 V jinak velmi inspirativní prosopografické analýze složení generálského sboru císařské armády v letech 1686–1723 z pera Erika Lunda jméno Karla Ludvíka de Souches nezazní ani jednou, dokonce není ani uveden v tabulkové příloze, kde autor sleduje povyšování všech důstojníků daného období do generálského ranku. Viz Erik LUND, *The Generation of 1683: Habsburg General Officers and the Military Technical Corps, 1686–1723*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 46, 1998, s. 189–213 (příloha „Generallisten 1686–1723“ na s. 203–212). Budiž to dalším z důkazů, že dvě generace potomků slavného maršála Ludvíka trpí takřka dokonalým nezájmem badatelů.

62 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, fasc. 24, fol. 24, záznam č. 2239, Vídeň 1. 12. 1683.

63 Tamtéž, kn. č. 3, fasc. 25, záznam č. 2365, 11. 9. 1685; kn. č. 2, fasc. 24, fol. 27, záznam č. 2267, Vídeň 1. 3. 1689. Povýšení na polního zbrojmistra v březnu 1689 lze zřejmě klást do souvislosti s úspěšným pádem Bělehradu do císařských rukou v září předchozího roku – první měsíce roku 1689 byly svědky série povyšování na všech armádních úrovních, hodnosti se udělovaly za skutečné i domnělé zásluhy, což bylo před či po důležitém střetnutí poměrně obvyklé.

smrt generála na bitevním poli ovšem představovala zásadní a nepříznivý zlomový bod i pro celý rod.

Armáda dluhovou pastí

Ani pro odborníka, který se nezabývá dějinami vojenství, není žádným překvapením, že nutnost pravidelně platit, živit, šatit a vyzbrojovat vojenské jednotky stálých armádních těles, aby byly vůbec v mezích možností bojeschopné, představovala pro fiskální systém raně novověkých státních útvarů enormní zátěž. Platí to pro nečetná období míru, stejně jako pro léta válečná, snad jen s dodatkem, že během ostrých válečných kampaní byly náklady na vojsko ještě mnohonásobně vyšší. Zvláště, když mělo bojovat simultánně na více frontách, což bylo pro podunajskou monarchii od časů Leopolda I. spíše běžným jevem než výjimkou. Celkové roční náklady na císařskou armádu představovaly k roku 1673 (v roce kulminující kariéry Ludvíka Raduita de Souches) sumu 4 150 214 zlatých, v roce 1719 se už ale vyšplhaly téměř dvojnásobně. Po roce 1700 se výdaje na habsburské vojsko v čase míru průměrně pohybovaly mezi 8–11 miliony zlatých, za války však oscillovaly až mezi 20–30 miliony ročně.⁶⁴

Celkové zatížení vojenskou berní, tedy kontribucí, určenou přímo na chod armády, bylo v době kulminující války s Osmany v roce 1718 „pouhých“ 8 151 889 zlatých ve všech českých a alpských zemích dohromady. Na Čechy, Moravu a Slezsko přitom připadalo 6 221 888 zl., na rakouské země 1 930 000 zl.⁶⁵ Nutno ale podotknout, že jde o tabulkovou cifru, schválenou zemskými reprezentacemi, od které se reálně vybraná suma mohla výrazně lišit směrem dolů. Za války o polské následnictví v roce 1734 byly vyčísleny celkové náklady na armádu na 29 000 000 zl., výše příslibené kontribuce z českých a rakouských zemí dosahovala onoho roku ale jen 6 134 332 zl.⁶⁶ Takové sumy sice samy

64 *Vojenské dějiny Československa II*, Praha 1986, s. 183 (příslušné pasáže zpracoval Andrej Romaňák). Bohužel zde nejsou uvedeny konkrétní pramenné zdroje údajů, což je ostatně společné pro celou tuto ve své době důležitou, ovšem dnes již nejen ideově zastaralou syntézu, která by zasloužila nahradit modernějším pojetím. Nicméně na faktu, že vydržování stálých armád bylo z hlediska politického nezbytností, ale také znamenalo obrovskou výdajovou výzvu pro státní finance, panuje dnes obecná shoda. Srov. alespoň výběrově Michael S. ANDERSON, *War and Society in Europe of the Old Regime 1618–1789*, Phoenix Mill 1998, zejm. s. 36–44 a 135–156; John CHILDS, *Vojenská revoluce I: Přechod k modernímu válečnictví*, in: Charles Townshend (ed.), *Historie moderní války*, Praha 2007, s. 36–45. Pro habsburskou monarchii Michael HOCHEDLINGER, *Der gewaffnete Doppeladler. Ständische Landesdefension, Stehendes Heer und „Staatsverdichtung“ in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*, in: Petr Maťa – Thomas Winkelbauer (hgg.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 217–250.

65 *Vojenské dějiny Československa II*, s. 186, tabulka s výší kontribuce schválené zemskými sněmy pro léta 1716–1739.

66 Tamtéž, s. 183, 186.

o sobě mohou vyvolávat úžas, aby však mohly o něčem vypovídat, je třeba je promítnout do celkových částek na daních, kterými mohla císařská komora disponovat.

Na tomto místě zcela postačí, když provedeme sondu do dvou let, u kterých jsou k dispozici příslušná čísla. Půjde o léta 1682 a 1691, roky úmrtí maršála Ludvíka Raduita de Souches a jeho syna Karla Ludvíka. V prvním případě jde navíc o jeden z mála mírových roků, kdy říše rakouských Habsburků nikde neválčila, zatímco v tom druhém již osmým rokem úspěšně zaháněla Osmany z Uher a čtvrtým bojovala na Rýně v devítileté válce (1688–1697, tzv. válka Augusburské ligy či válka Velké aliance). V roce 1682 dosahovaly celkové roční státní příjmy výše 6 798 750 zl., zatímco veškeré výdaje stouply na 7 363 243 zl., tj. o více než o půl milionu zlatých převyšovaly částku vybranou na daních. Vojenské výdaje byly tehdy vyčísleny na 5 863 243 zl. (86 % všech vybraných daní, 80 % skutečných ročních výdajů), zatímco vybraná kontribuce činila toho roku jen 4 048 750 zl. (69 % ročních armádních výdajů). V roce 1691 byl čistý státní příjem 10 303 536 zl. a celkové výdaje komory 12 540 920 zl., monarchie tedy hospodařila se schodkem ve výši 2 237 384 zl. Vojenské výdaje státu představovaly ohromných 10 740 920 zl. (104 % všech vybraných daní, 86 % skutečných ročních výdajů), kontribuce tehdy pokryla pouze 55 % armádních výdajů, její výše byla totiž „jen“ 5 948 750 zl.⁶⁷

Nejen tedy, že monarchie musela často hospodařit se schodkem, dokonce i v mírových letech byly útraty na armádu enormní a pohybovaly se kolem 80 a více procent z celkových státních výdajů. Ve válce samozřejmě toto zatížení ještě rostlo, takže nenasytný armádní obr mohl lehce spolykat více, než kolik byl stát schopen vybrat daný rok daní, přičemž kontribuce v podstatě nikdy nedokázala vyrovnat skutečné potřeby. V lepším případě se pohybovala okolo 2/3 armádního rozpočtu, ale také to mohla být jen polovina.

Je zřejmé, že pouze berní zatížení obyvatelstva, jakkoliv postupem času rostlo, nemohlo výdaje na vojsko nikdy zcela pokrýt a příslušní členové císařského ministerského aparátu museli permanentně hledat další cesty, jak ufinancovat armádní kolos. Vedle různých jednorázových „záchranných“ daní (turecká daň) se tak nejčastěji dělo formou úvěrů, domácích i zahraničních, od bank, korporátních institucí i soukromníků, čerpáním smluvních spojeneckých subsidií v čase koaličních válek, ale také opakovanými snahami o zefektivnění vlastního fiskálního systému i domácí ekonomiky. Samotné úvěrování totiž v dlouhodobé perspektivě nebylo řešením, neboť znamenalo závazek splácet nejen půjčené sumy, ale také plynoucí úroky, což ve výsledku vedlo k neustálému prohlubování deficitu a zvyšovalo riziko bankrotu už beztak prázdné státní kasy. Celý tento složitý vnitřně propojený systém navzájem se ovlivňujících aspektů vedl v posledních desetiletích

67 Srov. M. HOCHEDLINGER, *Austria's Wars*, s. 38, tabulka se státními příjmy a vojenskými výdaji monarchie 1650–1700. Přehledně k financování armády tamtéž, s. 30–39.

zejména západní historiky k formulaci pozoruhodného konceptu tzv. *Fiscal-Military State*, kombinujícího přístupy vojenských, politických a hospodářských dějin. Ten vidí, maximálně stručně řečeno, bazální hnací trend vedoucí ke vzniku (proto)moderních státních forem ve snaze alespoň těch států, dlouhodobě zapojených do nejvýznamnějších evropských mocenských konfliktů, mobilizovat, udržet a zefektivnit více zdroje hospodářský a administrativní model, který by generoval co nejvíce ekonomického a lidského potenciálu k udržení bojeschopných ozbrojených sil.⁶⁸

S veškerým vědomím složitosti i nedostatečného prozkoumání výše nastíněné otázky v prostředí podunajské monarchie bude nyní vhodné zúžit perspektivu, vrátit se k původnímu záměru studie a konstatovat, že jednou z možných cest, jak ulevit extrémnímu finančnímu tlaku na státní pokladnu, bylo spolufinancování armádních pluků ze strany jejich majitelů. Takový postup se zdál na první pohled výhodný pro obě strany (erár přenesl část finanční zodpovědnosti na jiný subjekt a plukovníkovi se do budoucna otevřela jistá možnost sbírat benefity, například v podobě snažšího služebního postupu „za zásluhy“ či povýšení do privilegovaného stavu),⁶⁹ přesto ale skýtal hned několik úskalí. Postavení plukovníka – majitele pluku (*Inhaber*) sice již zdaleka nebylo tak nezávislé jako dříve, přesto i v pověstfálských dobách zůstávalo minimálně do tereziánských reforem značně důležité. Nakonec instituce soukromého majitele pluku byla oficiálně zrušena až v roce 1868, byť tehdy již byla dlouhou dobu pouze formální.⁷⁰

V plukovním systému, který představoval základní organizační páteř císařské armády, hrál i na přelomu 17. a 18. století plukovník stále klíčovou roli. Byl „vrchností“ svých mužů, nad kterými měl veškeré správní a vojenské soudní pravomoci (vyjma důstojníků šlechtického původu). Určoval obsazení nižších velitelských míst, formoval štáb pluku,

68 Tento obtížně přeložitelný termín „vynalezl“ ve své paradigmatické studii John BREWER, *The Sinews of Power: War, money, and the English state 1688–1783*, London 1989. Koncept dále posunul např. Jan GLETE, *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500–1660*, London – New York 2002. Ač již není zdaleka nejnovější, tak pro prostředí někdejší habsburské monarchie zatím nebyl tento koncept podroben přezkumu či modifikaci. Jedinou studií na toto téma zůstává Michael HOCHEDLINGER, *The Habsburg Monarchy: From „Military-Fiscal State“ to „Militarization“*, in: Christopher Storrs (ed.), *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe. Essays in Honour of P. G. M. Dickson*, Farnham 2009, s. 55–94. V listopadu 2015 se na vídeňské univerzitě konala mezinárodní konference *Die Habsburgermonarchie als Fiscal-Military State: Vom Dreißigjährigen Krieg bis zu den Napoleonischen Kriegen* (pořádal Institut für Österreichische Geschichtsforschung ve spolupráci s Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), jedním z proklamovaných cílů tohoto setkání bylo dohnat zpoždění středoevropské odborné obce a konečně iniciovat vážnou debatu na toto téma.

69 K tomu Michael HOCHEDLINGER, *Mars Ennobled: The Ascent of the Military and the Creation of a Military Nobility in Mid-Eighteenth-Century Austria*, *German History: The Journal of the German History Society* 17, 1999, nr. 2, s. 141–176.

70 Srov. Günther E. ROTHENBERG, *Nobility and Military Careers: The Habsburg Officer Corps, 1740–1914*, *Military Affairs* 40, 1976, nr. 4, s. 182–186, zde s. 182.

zodpovídal za rozdělení mužů do kompanií či setnin a za celkový stav mužstva ve své jednotce, nastavoval parametry výcviku a služebních předpisů, přijímal vojáky a propouštěl ze služby.⁷¹ Přesto jej již nelze označit za typického vojenského podnikatele, jak jej pro období o několik desetiletí dříve vykreslil ve své klasické práci Fritz Redlich.⁷² Ve své podstatě to již byl zaměstnanec státu, profesionál, který měl za své služby přislíben plat podle konkrétního funkčního zařazení. Centrální kontrolní mechanismy pod autoritou státu již neposkytovaly majitelům pluku takovou míru volnosti ve finančních operacích, které při troše šikovnosti mohly vést k osobnímu profitu daného majitele pluku (alespoň těch již existujících, zařazených do armádní struktury, v případě stavění nových pluků „na kontrakt“ byla situace stále ještě trochu odlišná).

Kontrolní funkci zastával v habsburské armádě generální válečný komisariát, do jehož gesce spadaly mj. veškeré záležitosti spojené s nárokováním částek na žold v souvislosti s reálným a nahlášeným početním stavem armádních jednotek.⁷³ Právě aktivity, které vyvíjeli komisaři generálního válečného komisariátu, výrazně systémově korigovaly možnosti majitelů regimentu, jak se nezákonně obohatit. K těm patřily náhodné neohlášené inspekce, ale i pravidelné kontroly stavu mužstva a plukovních účtů dvakrát do roka, stejně jako ustanovená povinnost plukovníků odevzdávat tzv. *Standestabellen*, tedy pravidelné měsíční výkazy efektivní síly jednotky. Plukovní pokladnou sice nadále disponoval vlastník regimentu, plnit se však měla již výhradně ze státních zdrojů. To ovšem byla často jen pustá teorie. Aby bylo možné vůbec udržet bojové jednotky v chodu a doplňovat základní vybavení a proviant, platit vojákům alespoň nějakou sjednanou výsluhu (*Löhnung*) a gázi (*Gage*) velitelům, bylo v praxi běžné, že se do značné míry důstojníci živili sami, případně je podporovaly jejich rodiny, zatímco majitelé pluků doplňovali plukovní pokladny a byli nuceni investovat do provozu armádního stroje ať už své vlastní prostředky v hotovosti, nebo formou půjček. Podíleli se tak na dorovnávání schodku vojenských výdajů mocnářství a stávali se v rámci vnitřního uvěřování státního rozpočtu dílem dobrovolnými, dílem již méně, věřiteli státu.⁷⁴ Armádní rozpočet, trpící

71 *Vojenské dějiny Československa II*, s. 167.

72 Fritz REDLICH, *The German Military Enterpriser and His Work Force*, 2 vols., Wiesbaden 1965.

73 K základní kompetenční náplni generálního válečného komisariátu *Vojenské dějiny Československa II*, s. 169. Tento klíčový úřad, který byl ve věcech vojenských podřízen dvorské válečné radě a ve věcech finančních dvorské komoře, nebyl zatím předmětem téměř žádné badatelské pozornosti, což platí zejména pro období konce 17. a první poloviny 18. století. K počátkům této instituce viz P. HOYOS, *Ernest von Traun*; několik základních informací uvádí Oskar REGELE, *Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*, Wien 1949, s. 19–20 a organizační schéma na s. 85.

74 M. HOCHEDLINGER, *Austria's Wars*, s. 115–116, 132.

chronickým nedostatkem volných peněz, čím větším, čím přibývalo vojenských kampaní, si tímto způsobem standardně pomáhal z nejhoršího.⁷⁵

Tyto závazky státního fisku vůči soukromým subjektům, osobně zainteresovaným v armádě, mohly mít i své příznivé stránky, jestliže dotyčný kreditor disponoval určitými volnými penězi, nebo když se mu podařilo využít páky v podobě váznoucích dluhů a převést je v jinou formu benefitu, nejčastěji ve formě výhodného zisku pozemkového vlastnictví, které nadále představovalo hlavní formu zabezpečení. Takový Jan Špork, císařský generál jízdy, vrstevník a profesní kolega Ludvíka Raduita de Souches, dokázal postupně získat několik výnosných panství v úrodném Polabí (Lysá nad Labem, Choustníkovo Hradiště a Heřmanův Městec) a i díky tomu zanechal svým dvěma synům velmi dobré nemovitě i finanční dědictví, které jim umožnilo více méně bezproblémovou existenci, staršímu synovi Františku Antonínovi navíc i rozsáhlé a dobře známé fundační a mecenášské aktivity.⁷⁶ Již jsme viděli, že obdobná strategie se zpočátku vyplácela i „otci zakladateli“ Ludvíku Raduitovi de Souches. Jako kompenzaci za chybějící zdroje na rekrutování a výzbroj vojáků pluku de Souches, které pokryl vlastními investicemi (provozní náklady na vydržování jízdního regimentu, který Raduit de Souches původně vlastnil,⁷⁷ byly ještě o něco náročnější než v případě pěších jednotek), získal za výhodnou cenu do dědičné držby panství Jevišovice. Další zisky pozemkového vlastnictví však již nepřišly, a tak ekonomická základna budoucích generací rodu zůstala omezena právě jen na toto panství (formálně samostatné statečky Plaveč, Hostim a Boskovštejn, které vlastně jen arondovaly pozemkovou držbu s centrem v Jevišovicích, neměly v tomto směru žádnou významnější roli). To byl, zdá se, první fakt, který stál v pozadí pozdějších problémů, které syn a vnuk polního maršála museli řešit. Ludvík Raduit však ještě za svého života nejspíš disponoval dostatkem protředků, za které mohl, jak už bylo zmíněno, založit na panství železářskou výrobu a fundovat poutní místo v Hlubokých Mašůvkách.

Po maršálově smrti se ale začaly projevovat první příznaky krize. V podstatě jedno rodové panství muselo svými výnosy pokrýt nároky dvou rodin synů Ludvíka Raduita, což samo o sobě nebylo lehké. Navíc bylo třeba vyplatit vdovské věno 70 000 zl. druhé ženě zesnulého vojevůdce Anně Salomeně. Faktický dědic rodového majetku i otcova armádního pluku, druhorozený Karel Ludvík, s výplatou tak značné sumy otálel, což

75 Takový postup měl však i svou stinnou stránku. Do roku 1746, po uzavření druhé slezské války, se celkový státní dluh vůči vlastním armádním subjektům (věřitelům za řad armády) vyšplhal už na 4 miliony zlatých. Tamtéž, s. 132.

76 K tomu dnes již proslulá práce Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, 2. vyd., Praha – Litomyšl 2003.

77 KA Wien, HKR, Bestellungen- und Vormerkprotokolle, kn. č. 2, fasc. 19, fol. 27, záznam č. 1366, plukovníký patent pro Ludvíka Raduita de Souches nad osmi kompaniemi dragounů, Vídeň 1. 10. 1642.

bezprotředně vyústilo v dlouhý sedmiletý soudní spor s nevlastní matkou.⁷⁸ Ani ten však nic nevyřešil a vdovské věno bylo Anně Salomeně vyplaceno až několik let po Karlově smrti teprve poručníky nad jeho dětmi.⁷⁹ Není se čemu divit, že se Karel Ludvík bránil vyplatit takovou sumu, i kdyby na ní měl prostředky v hotovosti. Právě věna, obvěnění a různé dary manželkám, pojištěné na nemovitém majetku, dále zadlužovaly alodiální a v určité míře i fideiokomisní statky aristokracie, znesnadňovaly zisk dalších úvěrů a komplikovaly finanční situaci jejich majitelů. Nehledě na to, že věno, které starý polní maršál pojistil své druhé ženě, je i na poměry nejbohatší českomoravské aristokracie (ke které se de Souchesové objemem svého majetku rozhodně neřadili) obří.⁸⁰ Ludvík Raduit tím zřejmě chtěl, tak jako příslušníci jiných původem válečnických rodů, například Morzinové, demonstrovat nově nabyté možnosti a sociální vzestup rodu, svým potomkům však uvázal na krk obrovské břemeno, které se ve výsledku podepsalo svým dílem na jejich pádu.⁸¹

Nebyla to zdaleka jediná pře, kterou tento muž se členy své rodiny vedl. Již bylo naznačeno, že vztahy mezi oběma rodinami nebyly harmonické. Situaci nadto značně komplikovalo Karlovo poručnictví nad duševně slabým starším Janem Ludvíkem a jeho dílem majetku. Prakticky ihned propukl spor mezi bratry o jasné rozdělení dědického podílu, který zůstal nevyřešen i po smrti Karla Ludvíka v Uhrách.⁸² Rodina Jana Ludvíka provizorně užívala výnosy nevelkého statku Hostim a pohostinnosti tamního malého zámku, spor o výživné mezi Karlem Ludvíkem a jeho švagrovou z let 1683 až 1688⁸³ a opakované žádosti královskému tribunálu o revizi kuratelních účtů (viz výše) však jasně dokládají, že vztahy mezi Karlem Ludvíkem a rodinou jeho bratra byly stále značně napjaté. Není se čemu divit. Ostatně ani smluvné výživné své švagrové a nevlastní matce Karel Ludvík neplatil, nebo alespoň ne ve stanovené výši.⁸⁴

78 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 712, kart. 34, soudní akta ze sporu, 1682–1689.

79 Tamtéž, inv. č. 698, kart. č. 33, stvrzenky Anny Salomeny de Souches na postupně vyplácenou částku jejího vdovského věna, 1694–1708.

80 Srov. výklad problematiky a následnou analýzu svatebních závazků Morzinů, kterou provedl Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 92–100. V případě Morzinů v letech 1640–1726 výše celkové sumy manželce (věno, obvěnění, případně jiné dary), pojištěná na statcích, nepřekročila hranici 30 000 zl. Pouze v jednom případě (svatba Jana Rudolfa Morzina 1699) dosáhla 75 000 zl. Věno manželky zřídka kdy překročilo hranici 10 000 zl. I u aristokratické elity, jakou byli např. Schwarzenbergové, se spíše jen výjimečně setkáváme s věnem, které by se blížilo 50 000 zl.

81 Výše obvěnění se podle zemského práva odvíjela od manželčina věna v poměru zhruba 1:1,5. Svatební smlouvy ani jiné prameny se nedochovaly, takže bohužel nevíme, jaké věno přinesla Raduitova druhá žena a jak velká částka se odvíjela od maršálovy velkorysosti.

82 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 719, kart. 34.

83 Tamtéž, inv. č. 721, kart. 34.

84 Dluh na výživném těmto dvěma dámám, který se mezitím vyšplhal až na 9 000 zl., byl splacen teprve roku 1705. Tamtéž, inv. č. 730, kart. 34.

Na vině byla kriticky a hlavně rychle se zhoršující finanční situace rodu. Velmi názorně to dokládá dopis, který se zoufalý Karel Ludvík rozhodl v určitou chvíli sepsat. Obrací se v něm na samotného císaře Leopolda I., kterého uctivě žádá o intervenci u královského tribunálu, o pomoc a ochranu svého majetku před věřiteli a o odklad splácení dlužných částek. Argumentuje v něm vlastně jedinými dvěma trumfy, které mohl reálně využít – odvolává se na to, jak krvácel na bojišti ve službách habsburského rodu, a na zásluhy otce, který pomáhal se zbraní v rukou zachránit rakouský arcidům ve chvílích nejtěžších.⁸⁵

Prioritou císařského generála Karla Ludvíka bylo pochopitelně investovat do své vojenské kariéry, kvůli čemuž byl ochoten riskovat i rozkol ve vlastním domě. Dává to však smysl. Jestliže byl nucen se rozhodovat, kam bude směřovat rapidně se tenčící rodový kapitál, císařská armáda byla velmi nejistou, ale přesto v dané chvíli nejracionálnější volbou. Nikde jinde totiž nemohl lépe zužitkovat sociální a profesní kredit, získaný otcovými nemalými zásluhami na válečném poli. Znamenalo to ale také, že bude dále suplovat roli selhávající dvorské komory a sanovat ze svého provoz de souchesovského pěšího regimentu. Nutnost syčení této pověstné „bezdné díry“ zřejmě stála v pozadí jeho sverpého a důsledného odmítání vyplácet otcovým testamentem zakotvené dědické nároky členům vlastní rodiny, soudním tahanicím navzdory. Ale ani to nestačilo. Rodový pozemkový majetek ani tak nebyl schopen generovat dostatek volných prostředků. Nezbylo mu tedy než je získávat dalším vlastním zadlužením. Vedle zřejmě nepříliš dobrovolného úvěrování u svých poddaných⁸⁶ využíval každého, kdo byl ochoten půjčit, ať už spřízněné šlechtice nebo bohaté vídeňské měšťany či církevní instituce. Alespoň takový obrázek poskytují zlomky dochovaných dlužních písemností z konce 80. let 17. století.⁸⁷ Bylo by samozřejmě absurdní tvrdit, že veškeré získané finanční prostředky byly investovány do hraběcího pluku (je třeba samozřejmě brát v potaz i náklady na provoz velkostatku, platy služebnictvu a personálu, běžné každodenní výdaje, vzdělání potomků, nutnost odpovídající společenské reprezentace atp.), přesto rozličné náklady na Raduitovu vojenskou kariéru s problematickou či rovnou nulovou návratností představovaly významnou a nezanedbatelnou zátěž pro ekonomiku rodového velkostatku, která se nakonec stala oním pověstným jazyčkem na vahách. Přesto se zřejmě podařilo hraběcí finance aspoň v rámci možností stabilizovat a prozatím zabránit nejhoršímu, nařízené

85 Tamtéž, inv. č. 726, kart. 34.

86 Tamtéž, inv. č. 720, kart. 34, reversy na dluhy Karla Ludvíka de Souches u poddaných a služebnictva, 1682–1689.

87 Jen v roce 1688 si hrabě de Souches vypůjčil minimálně 24 500 zl. – 10 000 zl. od hraběte Gottlieba Windischgrätze, 7 500 zl. od císařského dvorního rady Jana Ludvíka Waffenbergera a 7 000 zl. od hraběte Kristiána Roggendorfa. Tamtéž, inv. č. 723–725, kart. 34. Srov. též stvrzenky ze splácení dluhu 1 800 zl. zemřelého Karla Ludvíka de Souches od Michaela Hauera z Vídně a stvrzenky vídeňského kláštera voršilek, vystavené ze splácení úroků dluhu neznámé výše. Tamtéž, inv. č. 727 a 728, kart. 34.

nucené správě statků. Ve výsledku značně úspěšná armádní kariéra Karla Ludvíka de Souches (připomeňme, že dosáhl druhé nejvyšší generálské hodnosti a byl jmenován zástupcem velitele hlavní polní armády operující na uherském bojišti) a z ní pramenící prestiž, rostoucí vliv a společenské postavení poskytovalo i těm nejdotěrnějším věřitelům určitou záruku návratnosti jejich půjček, ať už ve formě mincí, přímluv či protislužeb.

V nejméně vhodnou chvíli však zasáhla osudová nepředvídatelná náhoda, kterou s sebou rizikový život válečníka vždy nesl. Smrt polního zbrojmistra pod Petrovaradinem na následky zranění z bitvy znamenala nejen osobní ztrátu pro jeho blízké, ale také důležitý zlom v dějinách rodu. Právoplatným dědicem majetku i dluhů na něm váznoucích byl jediný generálův žijící syn jménem Karel Josef. Za čerstvě sedmiletého chlapce (narozeniny oslavil 10. srpna, jen pouhých osm dní před otcovou osudovou bitvou) však reálně rozhodovala poručnická správa, jmenovaná zemským soudem. Poručnický triumvirát v čele s Michaelem Janem II. z Althannu (dále ještě zahrnoval Františka Karla Berchtolda a Jana Otu z Kunic a Weissenburgu) pochopitelně neměl ani dostatek motivace, ani reálný důvod, proč by měl dále odolávat neutuchajícím atakům de souchesovských žen, domáhajících se výplaty zadržených peněz.⁸⁸ Jak nevlastní matka, tak švagrová nebohého Karla Ludvíka nyní správně vycitily svou příležitost získat alespoň nějakou sumu, dokud je vůbec z čeho. A tak se daly věci do pohybu. Od roku 1698 se vedlo řízení, které mělo přenést kuratelu duševně chorého Jana Ludvíka z poručníků malého Karla Josefa na dcery slabomysleného hraběte, a to právě na jejich žádost. Neodmyslitelná revize kuratelních účtů byla samozřejmou součástí řízení, ve kterém císař nakonec přes protesty poručníků a dalších zákonných zástupců dětí Karla Ludvíka žadatelkám vyhověl.⁸⁹ Poručníci tím ztratili kontrolu nad částí de souchesovského majetku v podobě statku Hostim. Ani jejich matka nezahálela a na základě starších rodových smluv se svým tchánem polním maršálem Ludvíkem Raduitem nárokovala zadržované výživné pro sebe a své dcery plynoucí z důchodů panství Jevišovice.⁹⁰ Podobně začali poručníci od roku 1694 vyplácet zadržované vdovské věno nevlastní babičce Karla Josefa, které měla ve výši 70 000 zl. ujištěné v závěti svého druhého manžela, polního maršála Ludvíka Raduita.⁹¹ Aby bylo

88 Poručníci mohli být buď jmenováni závětí, vybráni z řad příbuzných či v poslední a nejméně populární variantě delegování úřady, jako v tomto případě. Souhrnně o poručenství, povinnostech, právech a odměně poručníků srov. A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 63–64.

89 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 703, kart. 33, žádost Marie Ludviky a Klaudivie Kristýny de Souches o svěření kurately nad jejich otcem, protest poručníků dětí Karla Ludvíka; Tamtéž, inv. č. 704, kart. 34, rozhodnutí Leopolda I. o přenesení kurately a správy majetku Jana Ludvíka na jeho dcery a revize kuratelních účtů.

90 Tamtéž, inv. č. 706, kart. 33. V tomto případě šlo o výsledek staršího sporu, který rozpoutala Eva Eleonora de Souches, rozená Notthaftová, ještě za života polního zbrojmistra Karla Ludvíka v roce 1689.

91 Tamtéž, inv. č. 698, kart. 33.

vůbec možné vypořádat tyto závazky, vyhlásil už roku 1698 Leopold I. na žádost hraběte Althanna dočasné moratorium nad dluhy sirotků po generálu Karlu Ludvíkovi Raduitovi de Souches.⁹²

Po několikaletém poručnickém hospodaření bylo veškeré de souchesovské pozemkové vlastnictví značně ohroženo. Mladý Karel Josef Raduit de Souches se tak fakticky topil v dluzích ještě dávno před tím, než se po dosažení zletilosti v roce 1704 chopil osobně správy rodového dědictví. Prakticky okamžitě se dostal do ostrého sporu se sestřenicemi. Ty si nechaly v roce 1707 komisionálně ocenit „svou“ část pozemků, přičemž výše ocenění se zdála Karlu Ludvíkovi nepřiměřená, takže se snažil přimět panovníka, aby jej snížil. Sestry ostře kontrovaly tím, že požadovaly ocenit také jevišovické panství Karla Josefa a uvalit na něj exekuci, což se skutečně, zatím jen nakrátko, stalo.⁹³ Celý střet vznikl proto, že po smrti chorého Jana Ludvíka se měl díl jeho majetku vrátit zpět do rodového fideikomisu, tedy do rukou Karla Josefa de Souches.⁹⁴ A právě toto odmítly obě kurátorky splnit a statky si chtěly ponechat. Krom dalšího dokladu velmi nedobrych rodinných vztahů v tom můžeme zřejmě spatřovat pragmatické uvažování obou žen. Zřejmě jim ve skutečnosti nešlo o právně velice problematickou držbu majetku, na který de facto neměly nárok (majitelem byl jejich otec, ony jej po dobu jeho života jen zastupovaly), ale tváří v tvář finanční katastrofě, která se nezadržitelně valila na jejich bratrance, si spočítaly, že pouze hrubý nátlak a hrozba, že nevrátí pozemky, jim do budoucna může přinést to, oč skutečně usilovaly – výplatu hotových peněz. Dokladem může být dohoda z roku 1712, v níž se obě zavazují předat statky do rukou Karla Josefa, ovšem za tučné odstupné 17 000 zl. pro každou z nich.⁹⁵ Nutno uznat, že to byl pragmatický postup, neboť v roce 1702 už byla část majetku náležející Janu Ludvíkovi zatížena pohledávkami ve výši 56 258 zl. a 45 kr., zatímco v době úmrtí generála Karla Ludvíka v roce 1691 to bylo jen 12 000 zl.⁹⁶ Mimochodem z toho můžeme vidět, v jakém stavu se asi de souchesovské finance nacházely po jedenáctileté poručnické správě.

I na odstupné pro sestřenice si však Karel Josef musel půjčit. Nakonec stejně Hostim spolu s Boskovštejnem o několik let později padly za obět řešení dluhové krize a byly po

92 Tamtéž, inv. č. 729, kart. 34.

93 Tamtéž, inv. č. 805 (ustanovení komise k ocenění staků Hostim a Plaveč), inv. č. 806 (žádost Karla Ludvíka o snížení ocenění), inv. č. 808 (ustanovení komise k ocenění Jevišovic, uvalení a zrušení exekuce 1708–1711), vše kart. 37.

94 B. SMUTNÝ, *G 155 Rodinný archiv Ugartů*, s. 14. Rodinný fideikomis zřídil právě jako pojistku před věřiteli i před odstředivými tendencemi ve svém vlastním rodě Karel Ludvík de Souches v roce 1686. Tamtéž, s. 12.

95 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 811, kart. 37.

96 Tamtéž, inv. č. 702, kart. 33, seznam břemen váznoucích na polovině de souchesovských statků, náležejících Janu Ludvíkovi Raduitovi de Souches, fol. 2 a 4.

schválení císařem odprodány roku 1720 za 135 000 zl.⁹⁷ Již před tím, aby mohl splácet alespoň nějaké závazky, se ale Karel Josef zbavil rodinného paláce v Brně a nakonec i hypotečními půjčkami obtížených vídeňských domů, které se prodaly v dražbě.⁹⁸ Nakonec mu nezbylo než zastavovat předměty z vybavení domácnosti, nikdo už nechtěl půjčovat jinak než oproti hypotečnímu ručení majetkem.⁹⁹ Smyčka v podobě splácení starých úvěrů jen za cenu půjček nových se stále utahovala.

Finanční bankrot vnuka slavného císařova maršála a syna hrdiny od Vídně a Slankamene se zdál být nezadržitelný. Určitá ochranná zóna daná vysokým postavením obou předků v generálském sboru armády byla pryč a zbyly jen dluhy, které bylo třeba platit a na jejichž začátku stály mimo jiné investice do rodového pěšího pluku, který už také dávno nenesl jméno Raduitů de Souches. Mladý hrabě ostatně na armádní kariéru ani nepomyslel. Jeho veřejná činnost mířila do civilní sféry a zůstala, na rozdíl od otce i děda, pouze na lokální rovině, v rámci kraje, ve kterém žil a držel majetky. Můžeme zatím jen spekulovat, do jaké míry za to mohla zlá finanční situace či jiné faktory, že de Souches rezignoval na větší ambice osobního uplatnění, tak typické pro oba jeho předky válečníky. Jisté je, že jej císař od roku 1714 opakovaně potvrzoval ve funkci hejtmana Znojemského kraje, jehož titulární centrum bylo jen několik málo kilometrů od Jevišovic. Úřad krajského hejtmana zastával Karel Josef dlouhých 26 let, až do své smrti v roce 1736.¹⁰⁰

Jedna věc však panu de Souches nakonec zůstala a ukázalo se, že je to vlastně jediný pádný argument, který může v kritické situaci použít – vojenské zásluhy rodu o zachování a rozkvět monarchie. Roku 1708 adresuje první z řady dopisů panovníkovi, v nichž jej prosí o záchranu před věřiteli, a stejně, jako kdysi jeho otec, poukazuje na rodové zásluhy a na to, že ke dluhům přišel rod ve věrných službách habsburskému rodu.¹⁰¹ Nepochybně z této příčiny vznikl jmenovitý soupis dluhů, se kterými se Karel Josef na místě svých zemřelých musel vypořádat – po obou jeho válečnických předcích zbylo tehdy k vyřízení ještě 122 030 zl. a 6 kr.¹⁰² Vlastně udělal ještě jednu pragmatickou věc, spojenou se slavnou válečnickou minulostí rodu: požádal dvorskou komoru, aby mu poskytla finanční náhradu za pohledávky, vzniklé jeho otci a dědovi při službě v armádě a dotování jejich pluku.

97 Tamtéž, inv. č. 843, kart. 41, kupcem byl Konstantin Josef hrabě Gatterburg.

98 Tamtéž, inv. č. 838, kart. 40 (de Souchesovský palác v Brně koupil Jan Antonín Pacht z Rájova v roce 1713), inv. č. 849, kart. 42 (prodej vídeňských paláců 1715).

99 Viz např. ocenění statku Boskovstěj za účelem hypoteční půjčky ve výši 6 000 zl. od brněnských dominikánů r. 1715. Tamtéž, inv. č. 816, kart. 38.

100 Doklady tamtéž, inv. č. 745, 747 a 748, kart. 35.

101 Tamtéž, inv. č. 850, kart. 43.

102 Tamtéž, inv. č. 851, kart. 43, specifikace dluhů po Ludvíkovi Raduitovi a Karlu Ludvíkovi, žádosti Karla Josefa císaři o povolení dalších hypotečních půjček na statky pro uspokojení věřitelů, 1709–1710. Ke dni 4. 2. 1710 existoval nezaplacený dluh Ludvíka Raduita de Souches 84 795 zl. 6 kr., (fol. 1r), dluh po Karlu Ludvíkovi byl o něco menší, 37 235 zl. (fol. 5r).

Nejsme dnes už schopni přesně určit, jak velkou částku oba de Souchesové „utopili“ ve své armádní kariéře. Jisté je, že Karel Josef začal záležitost řešit brzy poté, co se ujmul svého dědictví. Koncept jeho prvotní suppliky není sice datovaný, ale z korespondence, kterou o části jeho nároků následně vedl s dvorskou a českou komorou, vyplývá, že se o tom intenzivněji jednalo od roku 1707 do května 1709.¹⁰³ V září stejného roku mu bylo dle reskriptu Josefa I. z pohledávky 18 194 zl. nárokováné u české komory vyplaceno 4 000 zl.¹⁰⁴ Hotové peníze ale hrabě podle všeho ani neviděl, neb byly použity na umořování dluhů. Ani tím to ale neskončilo. Karel Josef sepsal v prosinci 1712, neboť „*dringet mich die höchste Noth*“, novému císaři sáhodlouhou suppliku, ve které vysvětluje Karlu VI. kořeny všech svých potíží, které „*auf mich gefallen*“, pokorně ho prosí o záchranu před věřiteli a odvrácení hrozby exekuce, visící nad jeho dluhy přetíženým majetkem. Také shrnuje dosavadní jednání o navrácení vojenských pohledávek po svých předcích a odkazuje na přílohy, které dokumentují jeho průběh.¹⁰⁵ Nevyřízené pohledávky počínaje rokem 1664, jež mu vznikly armádní službou slavného děda i otce, který ve jménu rakouského arcidomu položil i svůj život, vyčísluje na 80 000 zlatých. Něco už mu bylo vyplaceno komorou, dvorskou válečnou pokladnou (*Hofkriegszahlamt*) a proviantní kasou (*Obristproviandamt*), takže shrnuje, že k prosinci 1712 zbývá doplatit 20 049 zl. Krom toho mu byl od prosince 1695 přiznán jako sirotkovi po válečném hrdinovi příspěvek 50 zl. měsíčně, vyplácený úřadem nejvyššího mustrovního komisaře.¹⁰⁶ Ten ale nebyl dosud přes mnohé urgencye vůbec vyplácen. Karel Josef poníženě ujišťuje císaře, že zůstává „*immer in geduldt*“, nicméně vzápětí vyčísluje, že za oněch 17 let to již dělá 10 200 zl., které připisuje k nárokováným vojenským pohledávkám.¹⁰⁷ V následné části suppliky pak ještě hrabě dlouho operuje s dalšími aktivy a pasivy, nicméně ke svým nárokům připisuje dalších 46 292 zl. a 8 kr., takže se celková poptávaná suma z roku 1712 zastavila na 76 541 zl. a 1 kr.¹⁰⁸

Není příliš důležité, zda vůbec něco a kolik bylo hraběti nakonec vyplaceno či převedeno věřitelům na umořování stávajícího dluhu, se kterým se potýkal. Můžeme ale získat aspoň rámcový obraz, jak velkou zátěž pro rodové finance znamenalo dlouhodobé aktivní působení dvou generací Raduitů de Souches v císařské plní armádě. Mějme

103 Tamtéž, inv. č. 848, kart. 42, fol. 27–35.

104 Tamtéž, fol. 46–47, opis císařského reskriptu, vyhotovený 17. 6. 1715.

105 Tamtéž, fol. 53–58. Koncept suppliky není sice datovaný, ale z kontextu jasně plyne, že vznikla 18. 12. 1712.

106 Prosbu vznesl František Antonín hrabě Puchheim, biskup ve Vídeňském Novém Městě a blízký příbuzný z matčiny strany. Žádost byla následně projednána a schválena. Opisy příslušných dokumentů tamtéž, fol. 5, 9 a 49.

107 Tamtéž, fol. 55.

108 Sumární extrakt nedoplačených nárokováných pohledávek tamtéž, fol. 52.

ale na paměti, že Karlem Josefem zmiňovaná „startovní“ částka 80 000 zl. zcela jistě nepředstavuje vše, co od roku 1664 jeho otec a děd investovali do svého armádního angažmá.¹⁰⁹ Přesnou sumu už dnes jen těžko stanovíme. Vložené prostředky se jim totiž průběžně, byť jen v určité míře a jistě velmi nepravidelně, kompenzovaly už v průběhu jejich životů.¹¹⁰ V tomto případě jde tedy o určité reziduum, k jehož obdržení se Karel Josef, stojící na prahu bankrotu, cítil být oprávněn. Jako takové jej můžeme porovnat s částkou, kterou Raduitům generovalo panství Jevišovice s přidruženými statky, které představovalo po celou sledovanou dobu jejich nejdůležitější a v podstatě jediný zdroj příjmů. Z podkladů, které vznikly díky již několikrát zmíněným sporům mezi oběma rodovými větvemi, si totiž můžeme utvořit určitou představu o ekonomickém potenciálu rodové pozemkové základny ještě za života a hlavně aktivní kariéry obou generálů, tedy v době, kdy většina později vymáhaných armádních pohledávek vznikala.

Mezi materiály ke sporu o stanovení výše výživného pro Evu Eleonoru de Souches a její dvě dcery z roku 1689 totiž také nalezneme specifikaci výnosů všech hraběcích statků mezi lety 1675 a 1682.¹¹¹ Celkové příjmy v zachyceném období osmi let představovaly částku (vše zaokrouhleno na zlaté) 132 001 zl. Protože přeci jenom jednotlivé roční příjmy byly rozdílné až v desetitísícovém řádu,¹¹² spočítejme ještě průměrný roční příjem, který činil 16 500 zl. Pro úplnost ještě přidejme výdaje a poté můžeme vykalkulovat případný přebytek, resp. čistý zisk. Celkové uvedené výdaje se zastavily na sumě 113 745 zl., z čehož plyne, že hospodářský přebytek de souchesovských statků ve sledovaném období představoval jen 18 256 zl., průměrný roční přebytek pak pouhých 2 282 zl.¹¹³

K dispozici máme ještě jeden roční soupis výnosu de souchesovských panství, bohužel však nedatovaný, pravděpodobně však pochází až někdy z konce vlády Karla Josefa. Zato však jako jediný položkově rozepisuje zdroje příjmů i výdajů. I v tomto případě celkové cifry v zásadě odpovídají výše načrtnutému obrazu – raduitovské statky

109 Pro lepší představu dodejme, že pouhý měsíční provoz pluku de Souches ve válce proti Francii stál 9 304 zl. 30 kr. KA Wien, AFA, HR, kart. 181, 1674 I-XIII Krieg in Frankreich, sign. XII/27, návrh na výplatu císařských jednotek za měsíc prosinec 1674.

110 Hovoříme zde o různých formách vratného kapitálu, který nemusel mít vždy jen podobu hotových peněz, jak o tom svědčí poznámka o výplatě 10 000 zl. generálu Karlu Ludvíkovi de Souches. MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 848, kart. 42, fol. 63. Šlo také o různé jiné benefity, ať už v podobě lepších vyhlídek na kariérní postup, materiálně těžko měřitelnou přízeň vlivných osob nebo třeba výhodnější podmínky při nákupu pozemkového majetku, jako v případě vzpomínaného zisku panství Jevišovice.

111 Tamtéž, inv. č. 706, kart. 33, fol. 31an, sumární extrakt příjmů a výdajů z panství Jevišovice, Hostim a Plaveč. Dokument uvádí přesné částky až na úroveň denárů, pro naše účely všechny sumy zaokrouhuji na zlaté.

112 Největší výnos vykázal rok 1676 (20 490 zl.), nejmenší pak rok 1680 (9 660 zl.).

113 Pouze v roce 1676 skončily hraběcí statky v mírné ztrátě (-153 zl.), všechny ostatní roky hospodařily s přebytkem, největším v roce 1680 (4 738 zl.)

vynesly za onen neznámý rok 15 380 zl.¹¹⁴ Dokument zaznamenává i roční výdaje ve výši 3 838 zl., čistý výnos tedy představoval částku 12 542 zl.¹¹⁵ Právě relativně nízké výdaje¹¹⁶ a vysoký přebytek oproti situaci zjištěné pro léta 1675–1682 zřejmě potvrzují hypotézu, že dokument vznikl již v době nucené správy statků, kdy veškerý možný výnos byl orientován na spáčení dluhu. Zároveň můžeme předpokládat, že vysoké výdaje z výnosu panství v letech 1675–1682 mohou být zapříčiněny tím, že v nich byly již v základu zahrnuty i investice do vyzbrojování a vyživování vojáků rodového pluku, případně další „injekce“ do armádní kariéry Raduitů.

Tato čísla by neměla zapadnout, svědčí totiž o nízkém ekonomickém potenciálu de souchesovského majetku, který již v zárodku významným způsobem podvazoval schopnost splácení úvěru, ať už byly jeho příčiny jakékoliv. Pro srovnání: tři jihočeská panství Karla Kajetána Buquoye, který se rovněž dostal do platební pasti a v říjnu 1733 zbankrotoval, vykazovaly roku 1732 dle sekvestrační pokladny čistý výnos 71 000 zl.¹¹⁷ Buquoyové statky Nové Hradky, Libějovice a Rožmberk sice patřily k nejméně výnosným v zemi, ale i tak je disproporce mezi tím, čím mohli potomci rodů dvou válečníků a pozdější bankrotáři disponovat, obrovská.

Protože však zbýlé prameny bohužel přesněji nerozepisují strukturu uvedených výdajů, zda jsou tzv. mandatorní, či nikoliv, ponechme stranou čisté přebytky a zaměříme se na celkové výnosy rodového dominia. Domnívám se, že na základě této srovnávací sondy (a výše dluhů po otci a dědovi, které musel vypořádávat) se částka 80 000 zl., kterou nárokoval Karel Josef Raduit de Souches, jeví v poněkud přesnějším světle. A to i při vědomí, že ji nemůžeme ztotožnit se všemi pohledávkami, které během aktivní armádní kariéry hrabatům de Souches vůči eráru vznikly. Jedná se jen o nedoplatky od roku 1664, navíc, jak již bylo uvedeno, v určité míře se jim pohledávky kompenzovaly průběžně, alespoň v době, kdy dva mužští příslušníci rodu působili v armádních strukturách.

114 Tamtéž, inv. č. 786, kart. 37, souhrnný výťah ročního výnosu panství Jevišovice s kanc. pozn. „před 1736“. Nejvíce vynášel pivovar (4 442 zl., fol. 1r), potom polnohospodářství (3 406 zl., fol. 2r), lesní hospodářství (1 682 zl., fol. 3), panský dvůr (1 536 zl., fol. 2) a rybníkářství (1 185 zl., fol. 3) a další menší podniky. Naopak zanedbatelné byly poddanské dávky (328 zl., fol. 1), výnosy z roboty (175 zl., fol. 1r), z vinopalny (70 zl., 1r), ale překvapivě i z železného hamru (75 zl., fol. 1r), patrně téhož, který byl Ludvíkem Raduitem založen k výrobě munice pro dodávky císařské armádě. Viz B. SMUTNÝ, *Železářská výroba*.

115 MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 786, kart. 37, fol. 4.

116 Nejvyšší výdajovou položkou byly výplaty a deputáty zaměstnancům (1 093 zl., fol. 3r), následována sumou za nákup ječmene do pivovaru (976 zl., fol. 3r), na údržbu a opravy hospodářských staveb na panství (500 zl., fol. 4), kontribucí a kamerální daní (238 zl.), pokrmů do kuchyně pro robotníky a panský špitál (204 zl.) a dalšími různými výdaji na špitál, jako omastek, sůl, ošacení apod. (souhrnně 247 zl., vše fol. 2r-3). Ostatní drobné výdajové položky se počítaly maximálně v řádu desítek zlatých.

117 A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 143 a pozn. 520 na s. 237.

Jakkoliv se tedy musí jednat jen o velmi omezený výsek reality, dává nám možnost formulovat předběžný závěr. Sumy, které Ludvík a Karel Ludvík investovali z vlastních prostředků do svých vojenských aktivit, byly na hranici finančního potenciálu rodu, znamenaly obrovskou zátěž pro ekonomiku jejich panství a významným způsobem přispěly k hospodářskému a ve výsledku i sociálnímu úpadku rodu v jeho třetí a poslední generaci.

Epilog

Černý scénář se nakonec Karlu Josefovi Raduitovi de Souches přes všechnu vynaloženou energii nepodařilo odvrátit. Sociální i ekonomická pohroma na sebe vzala podobu sekvestrace statků.¹¹⁸ Roku 1715 byl na rodinný fideikomis, rozchvácený hypotečními půjčkami věřitelů domáhajících se svých zadrželých aktiv,¹¹⁹ dosazen královským tribunálem administrátor, jakýsi Jan Karel Seidl. Pro Karla Josefa to znamenalo obrovskou osobní potupu i ránu pro rodovou prestiž, a tak není divu, že mu už nástup do funkce rozhodně neusnadnil.¹²⁰ Tento moderní terminologií konkurzní správce byl navíc nadán značnými pravomocemi. Měl právo rozhodovat o veškerých příjmech a vydáních plynoucích z fideikomisu. Není třeba žádné velké fantazie, abychom si dovedli představit, jak se asi musel urozený potomek velkých válečníků cítit, když nemohl disponovat téměř ničím. V jeho vlastním domě rozhodoval neurozenec, na kterém byla závislá výše peněz, kterou mohla jeho rodina utratit na běžné výdaje, jemu samému bylo dle soudobých pravidel průběhu sekvestrace určováno dokonce i výživné.¹²¹ Není divu, že Karel Josef novou situaci neunesl, neustále si uzurpoval rozhodovací právo, až si vysloužil císařský zákaz zasahování do administrace statků, žaloval Seidla za zpronevěru a zadržování peněz na živobytí. Královský tribunál musel opakovaně zasahovat ve prospěch administrátora.¹²²

118 Snaha starého hraběte Františka Václava Trauttmansdorffa odvrátit nařízenou sekvestrací litomyšlského majorátu za pomoci sítě příbuzných a přímluvců, jakmile so o ní dozvěděl, výmluvně ilustruje, jakou hanbu a hrozbu dobrému jménu aristokrata představovala. „Byla to katastrofa osobní, rodinná i sociální, která musela být stůj co stůj odvrácena“, komentuje to Aleš Valenta. Samotný Trauttmansdorff pak hovořil o tom, že byl „sražen k zemi, do nejkrajnějšího zmaru“. Srov. tamtéž, s. 131–132.

119 Nepřekvapí, že velkou část dochované pozůstalosti Karla Josefa de Souches tvoří dlužní pohledávky neuspokojených věřitelů, zejména z prvních dvou dekád 18. století. MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 854–933, kart. 44–47.

120 Vysloužil si dokonce výtku královského tribunálu za své úředníky, kteří Seidla bojkotovali. Tamtéž, inv. č. 764, kart. 36.

121 Dílí doklady tamtéž, inv. č. 789, kart. 37, stvrzenky peněz vyplácených administrací panství Jevišovice na stravu Karla Josefa de Souches z roku 1719.

122 Evidentně však nebyl výjimkou – po podobných zkušenostech vydal Karel VI. roku 1724 reskript, který zapovídal šlechtickým majitelům pobyt na sekvestrovaných statcích. Viz A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 122.

Nebylo to nic platné, Karel Josef, který zřejmě zdědil výbušnou povahu po svém dědovi, se nakonec postaral o společenský skandál, když řešil narůstající spor s administrátorem Seidlem fyzickou inzultací.¹²³ Jan Karel Seidl v těchto nepřátelských podmínkách vydržel jen dva roky. Na jeho místo byl roku 1717 jmenován nový správce Jan Rudolf Dobruský.¹²⁴ Ani jemu se nevedlo lépe. Šlechtic, zahnaný do kouta, ho sice již nebil, poučen předchozími nezdarý se s ním zřejmě ze začátku snažil spolupracovat. Nakonec jej ale rovněž žaloval za špatné hospodaření a Dobruský se roku 1721 administrace vzdal, aby se pak s de Souchesem soudil o urážku dobrého jména a pověsti.¹²⁵

Konec druhé dekády 18. století byl osobně pro Karla Josefa těžkým časem. Úvěrovou krizi se nedařilo zvládat, potupná sekvestrace se protahovala, musel sáhnout k odprodeji části statků (viz výše) a navíc se objevil další konflikt, tentokrát s příbuznými z rodu Thurn-Valsassina ohledně stavby náhrobku velkého maršála Ludvíka. Vykonavatelem Ludvíkovy poslední vůle byl určen zeť Karel Maxmilián Thurn a jeho potomci, nicméně stavbu velkolepého náhrobku měli financovat Raduitové. Karel Josef ale nebyl schopen sehnat ani těch 600 zl., které slavný válečník vyčlenil ve svém testamentu na zbudování důstojného místa svého posledního odpočinku u sv. Jakuba v Brně.¹²⁶ Po nekonečných tahanicích a stížnostech u tribunálu nakonec požadovanou částku složila ze svých vlastních prostředků, poskytnutých otcem, manželka Karla Josefa Marie Anna de Souches, rozená hraběnka Šliková. Pro úplnost dodejme, že otcem Marie Anny, jejíž (jehož) peníze nakonec umožnily po mnoha letech dostavbu maršálova pomníku, byl nejvyšší český kancléř Leopold Šlik. Hrabě Šlik byl však rovněž polní maršál a kdysi také aktivní válečník, patřil tedy svého času ke stejné profesní skupině. Domnívám se, že zde můžeme předpokládat určitý závan porozumění daného podobnou armádní zkušeností, respektem k maršálovým činům a k rodu svého spolubojovníka (Leopold Šlik válčil s Karlem Ludvíkem de Souches v Uhrách) a určitou profesní solidaritou.¹²⁷

123 Souhrnně MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 764–771, kart. 36. Uvalení nucené správy představovalo pro uroence velkou psychickou zátěž a veřejnou újmu na cti, tak není divu, že i takovéto případy se občas vyskytly. V roce 1706 se jeden z hrabat Kolovratů v náhlém návalu vzteku pustil do křížku s císařským úředníkem, který mu přišel zapečetit dům, dehoneštoval jej tím, že mu uzmul koně a nádavkem ho ještě zbičoval. A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 118.

124 Jestliže „bylo přinejmenším do poloviny 18. století, s ohledem na společenskou hierarchii a prestiž těžko myslitelné, aby se administrátorem stal nešlechtic“, v případě obou jevišovických správců to z nějakého důvodu neplatilo, což soužití mezi de Souchesem a administrátorem klidu a harmonii nepřidalo. Citace z A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 121.

125 Souhrnně MZA Brno, G 155 RA Ugartů Jevišovice, inv. č. 773, 775 a 779, kart. 35.

126 Závět uložena v MZA Brno, C 2 Tribunál – pozůstalosti, sign. S 19, kart. 195, fol. 262–275. Celkové náklady na stavbu maršálova monumentu však byly odhadnuty mnohem výše, na 3 211 zl.

127 Bližšími okolnostmi vzniku funerálního pomníku Ludvíka Raduita de Souches a jeho komemorativním významem pro různé zúčastněné strany (Raduitové, brněnský magistrát) se zabývám v připravované studii.

Tehdy učinil Karel Josef ještě poslední pokus o zvrácení situace. Roku 1720 adresoval další uctivou prosbu Karlu VI., aby s ohledem na zásluhy rodu de Souches v císařských válečných službách odvolal nucenou správu jeho statků.¹²⁸ Marně. Po neblahé zkušenosti vztahu mezi psychicky stále labilnějším Karlem Josefem a dvěma dosazenými „konkurzními správci“ nakonec císař alespoň vyhověl žádosti a roku 1726 udělil administraci de souchesovských majetků manželce a sestře Karla Josefa.¹²⁹ Byla to právě Marie Josefa hraběnka Pálffyová, která se snažila všemožným způsobem udržet bratrův majetek nad vodou tím, že na sebe ihned veřejně převzala záruku nad jeho dluhy a vlastními penězi alespoň ze začátku saturovala některé věřitele.¹³⁰

Další osobní ránu přinesl druhý únorový den roku 1728. Již dříve Karlu Josefovi zemřel v kojeneckém věku stejnojmenný prvorozený syn, nyní však při porodu druhého syna Antonína zemřela ve Znojmě spolu s novorozencem i manželka Marie Anna.¹³¹ Osud rodiny se tak chýlil ke konci. Od tohoto okamžiku začalo být zřejmé, že s Karlem Josefem vymře rod Raduitů de Souches ve své třetí generaci po meči, což zřejmě snaze již tak frustrovaného krajského hejtmána o záchranu rodového majetku příliš nepřidalo. Dospělého věku se z jeho potomků dožily jen dvě dcery, Marie Anna, provdaná hraběnka Westenrode a Marie Vilemína, provdaná hraběnka Ugarte.

Všechna zavedená opatření, byť vzhledem ke společenské prestiži Raduitů de Souches krutá, určitý efekt přinesla. V souvislosti s nařízením sekvestrace roku 1715 byl pořízen jmenovitý soupis věřitelů a aktiv a pasiv rodu na Moravě a v Rakousích. Z něj vyplývá, že k sprnu 1715 dlužil Karel Josef celkově 278 829 zl., z toho na Moravě 187 444 zl. a v Rakousku 91 385 zl.¹³² Podle podobného podrobného soupisu to bylo v květnu 1736 „jen“ 171 930 zl.¹³³ Úvěrovou spirálu se tedy dařilo postupně krotit a stlačovat, byť jen do určité míry a zřejmě ne dostatečně rychle. Finanční situace Raduitů de Souches tak nezadržitelně spěla ke svému kulminačnímu bodu.

128 MZA Brno, G 155 RA Ugartů, inv. č. 819, kart. 38.

129 Tamtéž, inv. č. 736, kart. 35 a inv. č. 778, kart. 36.

130 Tamtéž, inv. č. 738, kart. 35 (prohlášení Marie Antonie Pálffyové o ručení za bratrovy dluhy); inv. č. 737, kart. 35 (poukazy na celkem 50 000 zl., které Marie Antonie vyzvedla z vídeňské městské banky a zaplatila jimi věřitelům). K vyrovnání těchto dluhů nakonec Marie Antonie získala roku 1741 od svých neteří statek Plaveč za 74 000 zl. Tamtéž, inv. č. 743, kart. 35.

131 Tamtéž, inv. č. 750, kart. 35, lékařská zpráva o úmrtí Marie Anny de Souches při porodu, dědické prohlášení Karla Josefa po úmrtí novorozeného syna, 1728.

132 Tamtéž, inv. č. 852, kart. 43, fol. 12–13. Do budoucna by bylo zajímavé z těchto pramenů sestavit sociální profil skladby věřitelů rodu de Souches. Srov. též soupis veškerých dluhů Karla Josefa de Souches, sepsaný na císařův příkaz z 12. 10. 1724, vzniklý 14. 4. 1725, uložený tamtéž, inv. č. 856, kart. 43, fol. 1–17.

133 Tamtéž, fol. 24–31. Ve všech případech částku zaokrouhluji na zlaté.

Po téměř dvacet let (!) trvajícím sekvestru jevišovického panství (sestra Karla Josefa byla císařem zproštěna administrátorství roku 1734) dorazila dne 24. května roku 1735 královskému tribunálu v Brně zpráva komisařů Josefa Ignáce Waldorfa a Emanuela Františka Hotovce o aktuálním stavu de souchesovských dluhů. Na jejím základě se Karel VI. rozhodl k radikálnímu finálnímu řešení. Nařídil vyhlášení bankrotu a nucený prodej majetku Karla Josefa de Souches. Toto rozhodnutí, určené tribunálu, nese datum 24. října 1735. Karel Josef se ještě naposledy snažil zmírnit běh věcí a dva dny před Štědrým dnem roku 1735 adresoval do Brna prosbu o nepublikování císařské rezoluce. Poslední dějství však nešlo zastavit. Druhého dne nového roku 1736 spatřil světlo světa císařský dekret o nuceném prodeji statků Karla Josefa de Souches.¹³⁴ Předlužené panství Jevišovice nakonec přešlo do majetku Jana Nepomuka hraběte Ugarte, který se právě roku 1736 oženil s Karlovou druhorozenou dcerou Marií Vilemínou. Záchrana to byla ovšem dost komplikovaná. Nejprve prodal své panství Velké Meziříčí a díky tomu odkoupil část jevišovického panství, aby se mu do roku 1743 podařilo postupně uspokojit pohledávky všech věřitelů a zachránit tak dědictví své manželky.¹³⁵ Příznačným dovětkem může být skutečnost, že hrabě Ugarte také pocházel z rodu se silnou válečnickou tradicí – jeho praděd Petr přišel ze Španělska do císařských služeb během třicetileté války jako plukovník kyrysnického regimentu, jeho stejnojmenný děd pak dosáhl na poměrně prestižní hodnost plukovníka vídeňské městské gardy, a tedy vojenského velitele Vídně, Janův bratr byl hejtmanem dragounského pluku a padl roku 1740 v Uhrách.

Ničeho z toho se však pokořený Karel Josef de Souches, zbavený veškerého majetku, už nedožil. Zemřel ve dvaapadesáti letech 22. prosince roku 1736 ve Vídni jako poslední mužský člen svého rodu, rodu kdysi slavných vojevůdců, jemuž však zlomila vaz sázka na nejistou kartu v podobě nevyzpytatelnosti a finanční náročnosti armádní kariéry.

Exekuce, sekvestrace neboli administrace majetku, někdy ústící až v bankrot, coby standardizované právně-ekonomické instrumenty určené k řešení dluhových krizí českomoravské šlechty byly v první třetině 18. století když ne zcela běžným, tak určitě často frekventovaným jevem, alespoň dle tvrzení Aleše Valenty. Ten na základě pečlivé analýzy majetkových potíží Trauttmansdorffů, Buquoyů, Morzinů či Černínů postuloval několik základních důvodů, proč i majetky nejbohatší aristokracie upadaly do mnohdy neřešitelných finančních problémů. K nim patřil na prvním místě enormní fiskální

¹³⁴ Vše tamtéž, inv. č. 862, kart. 42, fol. 1–19.

¹³⁵ Srov. Bohumír SMUTNÝ, *F 54 Velkostatek Jevišovice 1582–1944*, inventář fondu, Brno 1994, s. 7.

a úvěrový tlak státu, zejména v době válečných konfliktů (což bylo vlastně skoro pořád), dále stavební, mecenášské a církevně fundální aktivity vyplývající z potřeb reprezentace a ze specifické šlechtické mentality, nutnost finančně zabezpečit ženy (přivdané i vlastní) věnem, náklady na životní styl a na výchovu dětí (kavalírská cesta) a konečně investice do dalšího pozemkového majetku pro mužské potomky, nejlépe alodního.¹³⁶ Všechny tyto rysy, vyjma dvou posledně jmenovaných, bychom v různé míře našli i v případě Raduitů de Souches – velkou zátěž například představovalo ono obří věno 70 000 zl. pro druhou manželku polního maršála Ludvíka. K pestrému portfolio důvodů finančních krizí barokní epochy ale musíme přidat ještě jeden, který ve zkoumaném případě hrál (vedle již jmenovaných) klíčovou roli. A tím byly výdaje spojené s vlastnictvím armádní jednotky a s všemožnou (nejčastěji finanční) podporou armádní kariéry rodových příslušníků.

Je třeba mít na paměti, že v právě představených osudech vzestupu a pádu rodu Raduitů de Souches hrají pochopitelně důležitou roli specifické a na konkrétní situaci vázané faktory, přesto se však o určitou míru zobecnění můžeme pokusit. V provedené případové sondě vidím tři klíčové navzájem úzce propojené momenty. Předně je to moment nebezpečí a předem neodhadnutelné nešťastné náhody, které mohly sebelépe promyšlenou a dobře se vyvíjející kariéru a s ní spojené finanční investice rázem zcela znehodnotit. Obojí ovšem armádní služba přinášela ve zvýšené míře, což ji oproti jiným šlechtickým kariérním modelům činilo mnohem více rizikovou. Takovým zlomovým kritickým bodem byla bezpochyby smrt polního zbrojmistra Karla Ludvíka de Souches, jež znamenala v dějinách rodu zásadní zvrat. Jestliže se do té doby dařilo, i s výhledem na další úspěšný kariérní postup hraběte de Souches, držet rodové finance, zatížené investicemi do udržování rodového pluku, alespoň v částečné rovnováze (navzdory tomu, že posmrtný inventář osobního vybavení v polním táboře u Petrovaradína ukazuje, že již tehdy neměli Raduitové prostředků nazbyt, a to ani na větší reprezentaci), po jeho smrti již dříve rizikové faktory vázané na jeho úvěrovou politiku propukly naplno. Navíc odešel v době, kdy jeho syn nebyl plnoletý a nemohl osobně řídit své dědictví. Generálovou smrtí tak veškeré výhody a prestiž, kterou si Raduitové vybudovali úspěšným působením na válečném poli, přišly vniveč, a na ekonomiku rodového panství plnou silou dopadla tíže dluhů. Výsledkem toho patrně byl i zřetelný posun v atraktivitě (veskrze lokálně zakotveného) veřejného působení Karla Josefa de Souches, které ostře kontrastuje s ambicemi a postavením obou jeho předků. I kdyby však Karel Josef pomýšlel na nějaké uplatnění na vyšší úrovni, nezbyly by mu k tomu jednoduše dostatečné prostředky.

Druhým důležitým momentem, který přispěl k pádu Raduitů de Souches, byl genealogický vývoj rodu. Již ve druhé generaci se rozdělil do dvou rodových větví,

¹³⁶ Srov. A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 101–118, 126–133, 142–169 aj.

kteře se musely při zajiřřování adekvátního vyživování a odpovídající životní úrovně dělit o výnosy jednoho pozemkového majetku, navíc jeřřtě vázaného fideikomisními pravidly, kteře značně komplikovaly zisk úvěru, neboť hypotekární zatížení majorátu bylo vázáno na panovníkův souhlas. Vyústilo to nejen ve velmi napjaté až nepřátelské vztahy mezi příslušníky obou rodin, ale rovněž tím byla značně komplikována schopnost umořování dluhů, na něž čistý zisk, generovaný ekonomickým provozem panství a příjmy z poddanské renty, zkrátka nestačil.

S tím je velmi úzce spjat třetí klíčový moment v podobě nezvládnuté či nedostatečně promyšlené strategie nákupu statků. „Otcí zakladateli“ Ludvíku Raduitovi ani jeho synovi se nepodařilo přeměnit potenciální benefity, kteře plynuly ze zásluh na bitevním poli, z úspěšného angažmá v armádních strukturách i z otevřeného kreditu vůči státní vojenské kase, v možnost většího a zejména zvýhodněného nákupu pozemkového majetku. Ten jediný by do budoucna mohl zabezpečit ekonomickou stabilitu rodu a možnost pomýřlet dalřím generacím na vstup do daleko širšího (a možná i společensky atraktivnějšího, rozhodně však bezpečnějšího) kariérního spektra, než byla armádní služba. Tímto směrem se vydala řada příslušníků původně militární šlechty, jejichž předci vojevůdci (a začasťe spolubojovníci obou Raduitů) jim ovšem dokázali přenechat dostatečně velké dominium, jež by umožnilo financovat tehdy nepostradatelné prvky aristokratického životního stylu, jakou byla např. kavalířská cesta a stále více důležité vzdělání. K tomu všemu samozřejmě také patřila adekvátní společenská reprezentace, jež byla nejen finančně náročná, ale také nezbytná jak pro potvrzování sociálního statutu urozence, tak pro jakoukoliv úspěšnou aristokratickou kariéru. To byl případ potomků Matyáše Gallase, Jana Šporka, Waltera Leslieho, Karla Bonaventury Buquoye či Rudolfa a Pavla Morzinů, tedy mužů stejné profese a zhruba stejné generace, jako byl Ludvík Raduit de Souches.¹³⁷

V případě de Souchesů ale nic takového nevidíme, a to nejen díky tomu, že se dospělého věku dožil jen omezený počet mužských potomků a že rod vymřel ve třetí generaci. Stejně pádným důvodem je značně omezená majetková základna, zatížená investicemi do nejistě a finančně náročné armádní služby. Ta mohla být ve věku permanentních válečných tažení, ale také v době chronické neschopnosti fiskálních mechanismů předmoderního státu platit armádní mařinerii, skvělým a rychlým výtahem ke slávě, postavení, úspěchu

137 Další generace Gallasů a Buquoyů se dokonce, měřeno výnosem statků, dostaly na počátku 18. století mezi desítku nejbohatřích českých magnátů. A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 74. Na druhou stranu ani objem pozemkového vlastnictví nezachránil Buquoye a Morziny od sekvestrace a bankrotu, v případě Morzinů byl nákup statků na dluh dokonce jednou z hlavních příčin. Tamtéž, s. 151. Ke Šporkům srov. dnes již klasickou monografii Pavel PREISS, *František Antonín Špork*. K Leslieům Igor WEIGL, *In a Caftan before Emperor, with the Haiduks around Graz and with a Library in Ptuj. The Counts Leslie an their City and Country Residences in the 17th and the 18th Century*, in: Polona Widmar (ed.), *Zapuřčina rodbine Leslie na ptujskem gradu*, Ptuj 2002, s. 88–96.

a bohatství. Stejně tak dobře však představovala nebezpečnou dluhovou past, která mohla v případě několika chybných rozhodnutí, rizikových faktorů či nepředvídatelných situací nerozlučně spjatých s životem v armádě, finančně zruinovat celý rod a odsoudit jej k druhořadému společenskému postavení, jen zteží odpovídajícímu představám těch, kteří vsadili na kariéru v důstojnickém sboru císařské armády.

Summary

Bet on a Risky Card. Imperial Army Service and the Social Downfall of the Count Family of Raduits de Souches at the Turn of the 17th and 18th Century

In the Czech environment, the text presents a probing study that connects an aristocratic career, in the arising permanent professional imperial army after the Thirty Years' War, and its economic, financial and, as a result, even social impacts not only on the officers, but mainly on their entire families. It is based on the destiny of the three generations of the count family of Raduits de Souches naturalized in Moravia. In the literature, the family has so far only been viewed through the great military successes of Field Marshal Louis Raduit (1608–1682), while his son Karl Ludwig († 1691), also a successful military leader, and his grandson Karl Joseph (1684–1736) are almost unknown. The study primarily observes the development of both the elder Raduits' military careers and their link to economic background, which started to get significantly worse at the end of Karl Ludwig's life and led to the bankruptcy and the forced sale of the landed property under Karl Joseph, the last male descendant of the family. The main reason of the bankruptcy was the financial burden associated with the expenditures on both the counts' military careers and their family regiment, when the lapses in the supply of the state money intended for the soldiers' pay, weaponry and equipment were often compensated by the money of the colonel and the regiment's owner (*Regimentsinhaber*). All of this needs to be seen in the broader context of expenditures on the army and in the necessity of searching for new methods of financing of this colossus by the state apparatus. Just this effort, connected with the increasingly tougher supervision of the central military authorities over the activities and powers

of 'professional' officers, constituted a reason why the position of the owners of the regiments in the imperial army towards the new central institutions was gradually changing and, along with this, the inevitability of the compensation of the missing state funds by their own contributions was growing. The distraint and the administration of the property, sometimes resulting even in bankruptcy, as standardized legal and economic instruments intended to solve debt crises, were a frequent phenomenon in the first third of the 18th century. To the fundamental reasons, why the estates of the aristocracy were falling into often insolvable financial problems, belonged, in the first place, the enormous fiscal and credit pressure of the state, especially in times of war, construction, benefactor and church foundation activities resulting from the needs of representation and the specific aristocratic mentality, the necessity to provide the dowry for the women (both married into and own), the costs of lifestyle and the education of the children, and, finally, the investment in another land property for the male offspring. All these features, except the last one, could be found in various degrees in the case of the Raduits de Souches. However, there is one more reason for the financial aristocratic crises of the Baroque era which played a key role in this researched case, and that were the expenses associated with the ownership of the army unit and all kinds (mostly financial) of support of the military career of the family members.

The example of the family of the Raduits de Souches can be seen as a symptom of the hypothesis claiming that since the 1680s the conditions of

army service for aristocratic career officers had been significantly changing. If in the previous decades it was possible to go through a successful military career with the minimum of own economic

background, since the 1680s a comparable career of an aristocratic officer was economically much more demanding and often financially exploiting.